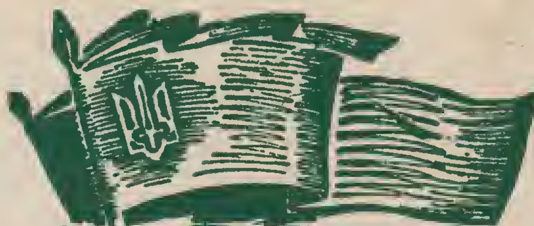


САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

INDEPENDENT UKRAINE

Зміст

Ст. ПОЛ **ВИНИПЕҐ**

РІК III **БЕРЕЗЕНЬ, 1950.** **Ч. 3 (26).**

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНІЙ ФОНД

Україна стоїть сьогодні в аванґарді боротьби проти загрози большевизму і московського імперіялізму. У цій боротьбі Край і еміґрація творять одну нерозривну цілість.

В той час, коли в Краю український нарід стоїть в затяжній героїчній боротьбі за свое національне і державне визволення, українська еміґрація становить запілля цієї боротьби. Вона має виборювати перед зовнішнім світом зрозуміння і піддержку для цього героїчного змагу українського народу, розбудовувати, плекати і зберігати ті духово-культурні, політичні і матеріяльні цінності, що їх ворог на Рідних Землях знищив і заборонив, творити, організувати і здійснювати моральну і матеріяльну допомогу Краєві у формах і засобах, що їх обставини боротьби і положення в Краю роблять можливими.

В розумінні тих великих і почесних завдань української еміґрації Український Конґресовий Комітет Америки (УККА), виконуючи постанову Четвертого Конґресу Українців Злучених Держав Америки, як частини великої української еміґрації у цілому світі, організує збіркову грошеву акцію на створення Народнього Фонду. Фонд цей, — призначений на: 1) Національно-політичні та визвольні потреби (50 проц.); 2) Переселенчо-гуманітарні потреби (35 проц.); 3) Культурно-наукові потреби (10 проц.); інші потреби (5 проц.), — у цьому році має досягти суми 250 000 долярів.

Реалізацією цього фонду УККА бажає хоч частинно виконати ці обов'язки і завдання, що сучасний момент накладає на українську еміґрацію, яка перебуває в ЗДА.

Обов'язком кожного українця, якому дорога доля його земляків, справа звільнення їх з жахливих умовин терору, диктатури і матеріяльних злиднів, знищення большевизму і московського імперіялізму та побудовання Вільної Української Держави, є помагати УККА в реалізації його праці.

В переконанні, що кожний свідомий українець і українка зрозуміють вагу цих завдань і потреб їх виконання, Український Конґресовий Комітет встановив Національний податок у висоті від 10 до 50 долярів (залежно від матеріяльної спроможности кожного українця), що його зобов'язаний вплатити кожний.

Українська преса подає точні інформації про спосіб вплачування національного податку. В кожному більшому осередку і скупченні українців є уповноважнені УККА, які мають повновласні на офіційних бланкетах та офіційні квітарі УККА. В тих місцевостях, де таких уповноважених ще немає, організації і особи, що бажають помогти УККА в збиранні національного податку, можуть зголошуватися до УККА за повновластями і квітарями.

Редакція журналу «Самостійна Україна» зі свого боку звертається до своїх читачів помогти УККА в збірці національного податку та створенні сильного Народнього Фонду українців ЗДА.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА
ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

Містить статті з ділянок політики, культури й суспільного життя.

Редагує Редакційна Колеґія.
Видає УКРАЇНСЬКА НЕЗАЛЕЖНА ВИДАВНИЧА СПІЛКА в Ст. Пол, Мінн., ЗДА.

Адреса Редакції та Адміністрації:
THE INDEPENDENT UKRAINE
P.O. Box 194—St. Paul 2, Minn. U.S.A.

Редакція застерігає собі право скорочувати рукописи. Рукописи на бажання авторів повертаються.
Передруки з «Самостійної України» дозволені тільки за поданням джерела.
Редакція містить теж дискусійні матеріяли, що є висловом думки автора, а не Редакції.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 25 центів. В Англії і Австралії — 2 шилінґи. В інших державах в перечисленні на валюту даної держави, по обовязуючому курсі доляра.

Передплата «Самостійної України» виносить:

в ЗДА і Канаді:
річно $2,50
піврічно $1,50
чвертьрічно $0,80

в Англії й Австралії —
річно 24 шілінґи

ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА «Самостійної України»

Канада:
"The Independent Ukraine"
P.O. Box 387
Winnipeg, Man., Canada

Південна Америка:
"Peremoha" Bookstore,
25 de Mayo 479 (14)
Buenos Aires Argentina

Велика Британія:
W. S. Shewchuk
123 Notting Hill Gate, London, W.11.

Франція:
Mr. A. Domaracky
c/ La Parole Ukrainienne
3. rue de Sabot Paris VI.

Італія і Близький Схід:
Dr. W. Fedoronchuk,
Via Nemorenss 100, int. 22 Roma, Italia

INDEPENDENT UKRAINE

Articles published on political, cultural and social topics.

Edited by Editorial Committee

Published by
UKRAINIAN INDEPENDENT PUBLISHERS LTD.

Aonov 698

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК III. | БЕРЕЗЕНЬ, 1950. | Ч. 3 (26).

О. Лятуринська

ОЛЕНІ ТЕЛІЗІ

От я знову йду за казкою,
А байкар так чудно сплів:
«Сам Дажбог поглянув з ласкою
Й дав життя — один порив.

Спало в світ ніхто не вмів.
І назвать ніхто не вмів.
Віщуни ж добравши слів,
От назвали Літавицею.

Злот-вогнем воно все значене
І тривало тільки мить.
І таке йому призначення:
Поривати мимохіть.»

От і казка вже домовлена.
Той байкар так чудно сплів:
Щоб життя було порив!..
Й я — мов пташка в сіті зловлена.

8-го лютого, 1950.

М. Орест

*
* *

В. Шаянові

Постаріла світу споруда,
В ній чар минув тепла,
На полиск давнього чуда
Заскнілість налягла.

Обтяжений пережитим,
Онови жадає світ —
І лине Жар-Птиця над світом
І шле йому привіт.

Благословенна поява
Її і пісень золотінь:
Радість буде і слава
Для всіх земних створінь.

Зміст тайнописних літер
Нових не прознав століть:
Переістотнення вітер
Світом шумить, шумить.

Риби, в захваті, п'яно
Лишаючи вод килими,
Повітря гостре і пряне
Юними крають крильми.

Летять мотильми квіти
Над луками, а мотилі
Квітками вростають у віти
І рясно ряхтять на стеблі.

Дуби виривають коріння,
Стають їм руки з гілля —
Велетнів покоління
Знов посідає земля.

Лунає державний їх голос,
Лунає потуги псалом,
І лист, обертаючись в волос,
Плеще їм над чолом.

Движить і гримить воскресно
І вищає гір племено:
Дасть воно, піднебесне,
Ері новій імено.

1948.

Микола Очерет

Орденоносець

Ідучи в неділю до церкви робітничої української оселі тут, у Німеччині, я звернув увагу на старанність, з якою вже літня людина вибивала у імпровізовані дзвони. У зустрічних я довідався, що той дзвонар був орденоносцем, розмовляв з самим Сталіним, і це мене так зацікавило, що я після служби Божої підійшов до тої людини, познайомився і зараз же запитав, чому його всі величають орденоносцем.

«Бо воно так насправді є, а коли вас це цікавить, то ходімо он туди на ґанок посідаємо і я вам про все охоче розскажу.»

І тут оце я й хочу розповісти про те, що я почув від тої людини.

«Народився я, — почав своє оповідання мій новий знайомий, — у селі Хрущівці (бувшій Постишівці, бувш. Скрипниківці, бувш. Раковському, бувш. Лукашівці) району Маршалівського (бувш. Червоноармійському, бувш. Червоногвардійському, бувш. Червонопартизанському, бувш. Ротмістровському) Сталінської области. Як тепер те село зветься і якого воно району, не знаю, бо вже більше десяти років виїхав я звідтам. Твердо можу сказати, що область й зараз поки що зветься Сталінською. Звуть мене Іваном, за батьком Даниловичем, з роду Арсенів, — так було записано при народженні. Пізніше, коли мене зарахували як безпартійного активіста до бльоку комуністів і безпартійних, мені змінили ім'я, назвавши: Іоанн (бо Іосиф, а не Йосип) Даніліч (бо ж Ільїч, а не Ількович) Арсеньов, — се б то «руский, савєтскій челавєк», Тепер я знову повернув своє старе ім'я і звусь, як раніш, Іван Данилович Арсенів.

Працював я увесь час пастухом. Спочатку підпаском при батькові пас на толоці селянську худобу. Згодом, коли батько вмерли, зробився сам пастухом коло селянської худоби; далі став пастухом радгоспу і нарешті пастухом колгоспу, на якій посаді захопили мене й німці. Тут мушу вам, свіжій людині, пояснити яка різниця між колгоспом та радгоспом. Колгоспи організуються «доброволью примусовими» методами і мають у своєму існуванні лише один період: «добровольної» праці. Користи від цієї праці селянин не має жадної, бо все з колгоспу забирає держава, щоб покривати державний дефіцит. Як правило колгоспи існують доти, доки існує советська влада. Радгоспи організуються за наказом партії через совети: партія наказує, совети переводять в життя. Ліквідуються радгоспи теж советами за наказом партії. Нормально кожен радгосп має три періоди у своєму існуванні: перший — організаційний, другий — політичного зміцнення і укрупнення і третій — ліквідаційний.

Перший період нашого радгоспу почався з того, що в село приїхав секретар районного партійного комітету і довго провадив у сільській раді якесь засідання. Після засідання він та голова сільської ради прийшли на толоку, де я пас селянську худобу і довго оглядали її, щось підраховували та й пішли собі геть. Через два тижні після цього до села приїхав член партії товариш Клещов і привіз з собою наказа про організацію в нашому селі животноводчеського радгоспу імені «Чрезвичайної Комісії по боротьбі з контрреволюцією» (скорочено: Ч. К. — чека) та в зв'язку з цим утворення організаційної комісії головою якої і був призначений саме товариш Клещов. Племенну худобу для радгоспу імені Ч. К. в кількості одного жеребця, одного бугая та двох кнурів давала советська влада з сусіднього району ім. Жовтневої Революції (бувш. економія Алчевських, з решток якої, що залишились після Жовтневої Революції, і був заснований радгосп), а маток в кількості кобил, 30 корів та 40 свиней «добровільно» давало наше село в подяку за «заботу» партії про добробут селян, що виявилась саме в організації радгоспу. Для активизації роботи по організації радгоспу райпартком був затверджений льозунґ: «догнати і перегнати сусідній радгосп в ділі постачання аванґарду пролетаріяту (членів комуністичної партії) м'ясом, салом, маслом, молоком, сиром та іншими продуктами животноводчества».

Дякуючи такій допомозі району робота пішла дуже активно. Селяне зараз же «добровільно» розпочали ремонт бувшої економії Бакланова, виділили за наказом голови п'ятьох сторожів, а товарищ Клещов організував виробничий відділ, призначивши туди мене головним пастухом (скорочено: голпас), а двох моїх підпасків призначили: Юрка замісником голпаса (скорочено: замголпаса), а Павлуся рядовим пастухом радгоспівської отари (скорочено: рядпасрадгосоти). Крім того до нас додали ще двох хлопчиків з села: Дмитруся, брата Юркового, помічником замголпаса (скорочено: помзамголпаса) та Бориска, сина мого сусіда, помішником рядпасрадгоспоти (скорочено: помрядпасрадгоспоти). Трьох собак, що були раніше при нас, залишали при нас і надалі, дозволивши з виробничих міркувань не міняти їх назв. Тому вони звались і далі: Бровко, Рябко, і Кудлатий. В той спосіб виробничий відділ остаточно був сформований так — голпас, замголпаса, помзамголпаса, рядпасрадгоспота, помрядпасрадгоспота та Бровко, Рябко і Кудлатий. Далі був організований відділ охорони соціяльного майна в складі десятьох міліціонерів, які зараз же пригнали з толоки визначену кількість худоби, прихвативши за одним заходом й штук 40 вівць, п'ять баранів і п'ятьох сторожів селян. Крім того була ще ремонтна бриґада, що складалась з «добровільно» виділених головою сільради селян. Роботою цієї бриґади керував сам Клещов.

Саме в розгарі роботи організаційного періоду прийшов наказ про зміну назви радгоспу з тим, щоб надалі цей радгосп звався іменем «Государственного Політичного Управління» (скорочено:

Г. П. У. — гепеу) замість радгоспу імені Ч. К., бо ж саме в той час назву Ч. К. замінили на Г. П. У. Коли ремонт селяне закінчили, було організоване урочисте засідання в присутності представника Облпарткому, який привіз привітання Обласного Г. П. У. з нагоди відкриття животноводчеського радгоспу його імені, а також наказ про призначення голови організаційної комісії товариша Клещова директором радгоспу, співробітника Обласного Г. П. У. товариша Калину завідувачем виробничим відділом, а члена партії старшого міліціонера Шкуру завідувачем охоронного відділу. На урочистому засіданні було ухвалано послати телеграму товаришу Сталіну з подякою за згоду дати радгоспові ім'я Г. П. У. і привітальну телеграму почесному шефові радгоспа — Обласному Г. П. У.

На цьому власне й закінчився перший період життя радгоспу — організаційний.

*
* *

Другий період життя радгоспу, а саме: період політичного зміцнення та укрупнення, розпочався з того, що до радгоспу почали надходити у великій кількості різні книжки та газети, а саме: історія ВКП(б), конституція С. С. С. Р., тактика і стратегія партії, політекономія, економполітика, істмат, діамат, марксизм, ленінізм, звіти з'їздів Рад союзу, республік, областей, відчити партійних з'їздів: союзу республік, областей, життя й діяльність Леніна, життя й діяльність Сталіна, та багато книжок і часописів: «Правда», «Ізвестія», «Красная Звезда», «Труд», «Вісті», «Комуніст», «Більшовик», «Сталінська Правда», «Паровоз», «Ударник», «Красное Знамя» і багато ще інших часописів та журналів. Але жодної книжки про те, як ходити за худобою або як виробляти масло чи схороняти м'ясо та сало не було. Папер у книжках був грубий, на курево не придатний, тому книжки брались неохотно, зате на часописи був більший попит, а особливо на «Красную Звезду», з якої всі вертіли цигарки. Разом з тим у радгоспі відкрились вечірні курси, на які зараховано було всіх. Зайняття на курсах відбувались: для службовців з 5-ої до 8-ої години вечера, для робітників з 8-ої до 11-ої год. вечера кожного дня, крім неділі (день демонстрацій) та четверга (день партійних зборів!). Вивчали на курсах: марксизм, ленінізм, сталінізм, істмат, діямат, історію ВКП(б), конституцію СССР та життя й діяльність Сталіна.

Поруч з тим розгорнулась робота по укрупненною радгоспа, бо за пляном наш радгосп мав стати радгоспом — гігантом. Почали відкриватися нові відділи з різними підвідділами ї вже через півтора року були при радгоспі такі відділи: будівельний, ремонтний, монтажний, заготовчий, постачальний. виробничий, охорони соціялістичної власности, торговельний, фаховий, калькуляційний, транспортний, експедиційний, зоотехнічний, ветеринарний, дезинфекційний, обліковий, статистичний, бухгалтерський,пляновий, фуражний, експлоатаційний, учбовий, пожежний, кадровий, конрольний, адміністративний, секретаріят і таємний. Щоб уникнути паралелізму в роботі, санітарного і медичного відділу не відкривали і всі ходили до сільської лікарні. Кожен відділ мав по кілька підвідділів і секретарів. Напр., заготовочний відділ мав такі підвідділи: заготм'ясо, заготсало, заготмасло, заготсир, заготмолоко, заготвовна, заготшерсть, заготпапір, заготодяг, заготвзуття, заготширпотреб, заготхарч, заготкістки, заготшкіра, заготфураж, заготптиця, заготзерно, заготзалізо, заготпаливо, заготперо-пух та сектор кадрів з таємним підвідділом. Щоб уникнути тяганини й бюрократизму контрольного підвідділу не було — контроль робив таємний підвідділ при секторі кадрів. Отже на початок другого року з часу закінчення організаційного періоду відділів з підвідділами було значно більше пяти соток, а коли рахувати в кожному підвідділі щонайменше чотирьох осіб, а саме: голову, заступника голови, контрольора та секретаря його то самих службовців було звиш двох тисяч, — тому треба визнати, що радгосп неухильно наближався до виконання поставленого завдання і поступово перетворювався на радгосп — гігант.

Наш виробничий відділ теж був укрупнений і мав тепер чотирнадцять підвідділів. Завідувачем підвідділу великої рогатої худоби був я й тому мене за посадою визначено як завпідвідділу велрогхуди, Юрко став замзавпідвелрогхуди, Павлусь — рядробпідвелрогхуди. Дмитруся, як Юркового брата, скоротили щоб не створювалась «сімейність» у роботі, Бориска ж скорочено в порядкові боротьби з бюрократизмом. Тільки наших собак не торкнулось укрупнення, вони як і раніш звались: Бровко, Рябко і Кудлатий, — бо вони працювали «добровільно» і харч добували теж самі собі.

Завідувачем нашого відділу був призначений товариш Каліка, що був одночасно заступником секретаря партійного комітету радгоспа. Раніш тов. Каліка був червоним партизаном, потім червоноґвардійцем, потім співробітинком Ч. К. і нарешті слідчим Г. П. У. Отже він цілком відповідав для завідування саме виробничим відділом животноводства, бо міг найкраще провести генеральну лінію партії в роботі виробничого відділу. Наш відділ був щільно зв'язаний в своїй роботі з відділом охорони соціялістичної власности, що ним завідував товариш Шкура. Разом з тим по партійній лінії Шкура займав посаду партійного організатора (парторга) радгоспівського партійного комітетуІ Отже як Каліка, так і Шкура, як завідувачі відділами підлягали директорові радгоспа Клещову, а по партійній лінії Клещов, як звичайний партієць підлягав і Каліці і Шкурі, тому всі свої розпорядження директор мусів погоджувати і з парторгом і з замстсекра парткому. Підвідділом же охорони великої рогатої худоби завідував син Шкури, бувш. сексот райвідділу Г. П. У., а тепер «секретний сотрудник» Обласного Г. П. У. Саме він рахувався в нашому радгоспі зразковим завідувачем, бо не обмежувався звичайними 8 годинами праці, а часто просижував за своїм столом 3—4 години по-за нормою, за що одержував подвійну платню за кожну понадурочну годину. В урочні години чомусь завжди його командиру-

вали на село до сільради, головою якої був його дядько й тому понадурочні години це й були саме ті години, коли він підписував ордери, наряди, накладні, акти й інші потрібні папери. Праця ж робітників його підвідділу завжди вкладалась в нормовані години і ніхто з них додаткової платні не одержував. Коли ж траплялось, що хтось працював по-за нормою, то як свідомий член колективу, він завжди цю працю виконував «добровільно». Крім завідувача підвідділом було ще два помічники та п'ять сторожів.

З ранку до вечора худобою піклувався мій підвідділ, а на ніч всю худобу за окремим актом ми передавали підвідділу охрвелрогхуди. Щоб ранком другого дня одержати знову худобу і гнати її на пастовень, ми мусіли одержати у своєму відділі наряд на роботу. З цим нарядом повинні були у підвідділі охрвелрогхуди одержати ордер на видачу нам худоби. З цими паперами ми мусіли в експлоатаційному відділі одержати путьовку на використання пастовня. Коли ми мали на руках ці три папери мусіли в адміністративному відділі одержати наказ на виконання нами роботи. Тепер залишався лише контрольний відділ де ми одержували пропуска до кошар. Теж коли ми мали на руках зазначені п'ять паперів ми могли йди до кошар одержати там за відповідним передаточним актом худобу й вигнати її на пастовень. Ця вся операція не зарахохувалась у робочі години, бо це була не сама робота, а лише підготовка робочого місця. Тому, що худоба виганялась на пашу о 6 годині ранку ми підготовку робочого місця робили завжди вечером, після здачі худоби. Опівдні за переходовим здаточним актом ми передавали худобу доярському підвідділу експлоатаційного відділу і приймали її по цьому ж акту о 3 годині після полудня. Акт був переходовий, бо залишався у тих, з ким була зараз худоба. При одержанні худоби ми підписували акта про видоєне молоко і з цим актом доярки могли здати молоко до заготмолока, де одержували ордер про прийом. Тоді ордер доярка несла до контрольного відділу і там одержувала пропуск до будинку управління. При вході в будинок вона показувала пропуск міліціонеру і йшла у обліковий відділ, де здавала ордер і одержувала на руки розрахункову квитанцію, де визначались її трудодні. Цю квитанцію вона односила до бухгалтерського відділу і одержувала чек, що відзначав зароблені нею гроші. Але гроші видавались лише два рази на місяць, тому чеки часто губились і гроші пропадали, бо чеки заборонено було поновляти. Вечером худобу ми пригонили о 7 годині і за актом здавали підвідділу охрвелрогхуди. Тепер ми мали на руках усі документи про виконану за день роботу і могли одержати чек за наш нормальний десятигодинний робочий день. Але бухгальтерський відділ о 7 годині був зачинений, бо службовці були на політкурсах. Горе ж було в тому, що папери про пророблену роботу мали силу лише три дні, тому мій замзавпідвідділ рогхуди цілий день бігав по відділам та підвідділам і худобу пасли я з Павлусем ранком, а вечером лише я сам, бо Павлусь мусів виконувати як член комуністичного союзу молоді (скорочено Комсомол) партійну нагрузку, розносячи повістки на засідання, збори, демонстрації, гуртки, співанки, спортзаняття і багато, багато інших оповісток. Тут виручали мене мої вірні друзі: Бровко, Рябко і Кудлатий. Тільки дякуючи їх безкорисній, відданій праці я міг справитись з отарою і успішно виконував свою роботу. Вечером доярки одержували худобу вже від підвідділу охрвелрогхуди і в той спосіб робився природній контроль над нами, — чи не використовуємо ми часом наше становище на паші і чи не доїмо самі корів, присвоюючи для себе соціялістичне молоко. Такий порядок ставив під контроль кожен крок у роботі і не дозволяв марно тратити робочий час, бо це ж був би саботаж і крадіж державної власности. Та разом з тим ясно було, що за такого порядку жодна праця вчасно не робилась, якщо вона робилась взагалі. В більшості випадків праця значилась на папері і тому наш радгосп, як і всі радгоспи союзу, був дефіцитним. Але це нікого не турбувало, бо дефіціт покривала держава. Отож в 7 годин ми здавали худобу — це за графіком, а фактично це тяглось до половини восьмої, а з 8 до 11 годин всі робітники мусіли йти на курси зміцнювати свою політичну свідомість. Наше щастя, коли ми об 11 годині були вже вільні, але частіше з 11 години всі зави йшли на виробниче засідання, що завжди кінчалось коло першої години ночі. Тож за нормою спати доводилось лише п'ять годин.

*
* *

Я рахувався на легкій роботі, тому мій робочий день був 10 годин. Відділами легкої праці були: виробничий, охорони соціяльної власности, зоотехнічний, ветеринарний, дезінфекційний, пожежний та експедиційний. Ремонтний, будівельний, монтажний, транспортний, фасовочний, експлоатаційний, постачальний, заготовочний і торговельний рахувались відділами тяжкої праці і тут робітники працювали лише вісім годин. Всі службовці, як перелічених так і інших відділів працювали лише 6 годин, як робітники розумової праці. Адміністративний, контрольний, пляновий та таємний відділи мали ненормований робочий день і одержували подвійну ставку робітників тяжкої праці. Ці робітники заробляли найкраще, але все ж це не була достатня платня для утримання сім'ї. Всі робітники й службовці могли придбати собі щось потрібне в крамниці торговельного відділу за державною ціною, службовці й робітники останніх чотирьох відділів, як і всі члени партії купували в закритому розподільнику, де ціни були в п'ять разів нижчі. Тож власне лише ці останні були достатнє забезпечені, тому саме в цих відділах найчастіше траплялись зміни і увесь час хтось призначався, а хтось звільнявся чи переводився.

Директори радгоспу теж мінялись дуже часто. Після того як ми урочисто провели організатора радгоспу Клещова, що так успішно розгорнув роботу періоду політичного зміцнення та укрупнення, за що був переведений на посаду завідувача управлінням радгоспів области, — жоден з директорів не працював більше півроку. Час праці кожного з директорів можна розбити на

три періоди. Перший місяць, а як коли і два, він приймав справи радгоспу; наступні два, а найбільше три місяці витрачались на активізацію роботи радгоспу, себ то: робилось щоденно п'ять-шість переводів службовців з одної посади на другу та підсилювалось політичне зміцнення шляхом зміни розкладу занять, викресленням двох-трьох дисциплін з плану і введенням нових трьох, а також двома-трьома додатковими лекціями на актуальні теми за вказівкою секретаря радгоспівського парткому. Крім цього провадились кожної неділі демонстрації в більшости проти існуваня капіталістичного оточення поза межами Союзу чи на честь нашого батьки Сталіна, що сказав якусь промову чи видав якийсь наказ. Коли демонстрації не було, переводилась «добровільно-примусовими» методами праця на честь з'їзду рад, партії, стахановців, передовиків морського транспорту, що відбувались чи в столиці Союзу, чи в столиці республіки, чи в області, чи навіть в районі. Кожної неділі десь був якийсь з'їзд, а вже коли був з'їзд всесоюзної партії ВКП(б) то така «добровільна» праця починалась за місяць перед з'їздом, протягом самого з'їзду і місяць після з'їзду. Перший місяць в порядку підготовки для належної зустрічі депутатів з'їзду, другий місяць в порядкові привітання і останній в порядкові подяки за минулий з'їзд. Останні один або два місяці витрачались звичайно на передачу радгоспу новопризначеному директорові.

Коли перемінилось так директорів коло десятка, прийшов з центру наказ про переіменування нашого радгоспу в радгосп імені Народнього Комісаріяту Внутрішніх Справ (скорочено: Н. К. В. Д. — енкаведе). Попередня назва: радгосп імені Г. П. У. — касувалась. Ця подія викликала бурхливий ентузіязм робітників та службовців, як членів партії так і безпартійних за наказом таємного відділу радгоспа і тому за тим же наказом почалась кампанія висування стахановців та ударників животноводства. Наш завідувач відділом товариш Каліка зараз же взяв мене на буксір по політичній грамоті, а через тиждень, з'їздивши до обласного відділу НКВД, виставив мою кандидатуру на затвердження в званні стахановця-ударника животноводчества. Цю кандидатуру партійний комітет радгоспу затвердив і в той спосіб я став стахановцем-ударником. Та на цьому товариш Каліка не спинився, а поїхав до райпарткому і там мене визначили як безпартійного активіста бльоку комуністів і безпартійних. Отож маючи такі постанови радгоспарткому та райпарткому, Каліка поїхав у область і там облпартком висунув мою кандидатуру на винагородження мене орденом, а щоб справа була певніша і центр зразу ж побачив у мені «рускаво, саветскаво человека» — виправив моє ім'я і прізвище. Я звичайно згодився на таке виправлення; що зробиш — діалектика, а без неї дуже тяжко одержати орден. І от в день жовтневої революції до радгоспу надійшов наказ з центру про винагородження мене орденом «Красного Трудового Знамені». Через тиждень після свят радгосп одержав другий наказ з Москви — про відрядження мене до Кремля за одержанням ордена. Зараз же товариш Каліка посилив свій «буксір» і ми почали вивчати статути різних орденів і тих привілеїв, що з ними зв'язані, читали з «Правди» про зустріч Калініна з орденоносцями, повторювали по конспектам історію ВКП(б), діамат, тактику і стратегію ВКП(б), але вже в кінці тижня він на все це махнув рукою. Не дивлючись на його старання, я весь час плутав історію ВКП(б) з статутами орденів, діамат з промовами Калініна. Але посилати мене мусіли, бо наказ прийшов з самого Кремля. Отож весь радгосп урочисто з музикою вирядив мене до станції і я поїхав.

*

* *

В Москві, на станції, мене зустрів співробітник НКВД, що був прикомандирований до мене на увесь час мого перебування у Москві. Тож поводар привіз мене до готелю, де нам обом дали одну кімнату. Кормили тут дуже добре, не бракувало й чарки, але докучало навчання, що його мій поводар систематично провадив ранком і вечером. Правда вчились тут всі з охотою, бо чарку давали лише після ранішньої політзарядки, — хто не мав науки, не мав і чарки. Наука ж приймалась дуже туго, бо після гарної їжі та доброї чарки хотілось спати і завжди стояв легкий шум в голові. Нарешті нас повели до великої Кремлівської залі. Сам Калінін вручав ордени. Викличуть ото до столу чоловіка, — він іде, а музика йому приграє. Далі читають який йому присуджено орден і за що саме. Після цього сам Калінін чіпляє ордена і, коли це проста людина, цілується з ним. Коли ж це якийсь учений чи письменник — то тільки потисне йому руку. Багато було тут робітників, чимало учених, співаків, письменників, а з селян я лише один. Мене довго не викликали, коли ж викликали і Калінін чіпляє мені ордена, до залі війшов сам Сталін. Він побачив, як Калінін аж тричі поцілував мене і, підійшовши ближче промовив: «Наверно ти крестьянін?» Зараз всі присутні улаштували нашому рідному за це бурхливу овацію і коли нарешті вона затихла, Сталін знову мене запитав: «Как ти думаєш: надо ли нам снарядить і послать ат Саветскаго Союзу експедицію до Антартики?» А я, звичайно, відповідаю так, як учив мене поводар: «думка моя про це точнісінько така як і ваша, наш батьку. А свою думку ви добре знаєте і нам простим, советським людям її скажете!» Тут орхестра як гряне: «Шірока страна моя родная...», а всі присутні хором як підхоплять!.. Вийшло так гарно і урочисто, що Сталін аж ухмильнувся. Коли музика закінчила, Сталін наказав Калініну продовжувати далі роздачу орденів, а сам покликав мого поводаря і вийшов з залі. Після роздачі орденів Калінін запросив нас на бенкет орденоносців, що їм дає цей бенкет він сам. Тут підійшов мій поводар, сіпнув мене за рукав і ми пішли до готелю. Дорогою поводар сказав, що Сталін наказав йому привести мене через два дні до нього на бенкет, що він давав для чужоземних гостей та послів, які приїхали оглянути життя советських простих людей. Я, звичайно, подякував поводаря за таку «радісну» для мене новину, а в самого серце тільки стук-стук, стук-стук... Пропала моя бідна голівонька!

Вечером поводар повіз мене на бенкет орденоносців і наказав, щоб я не дуже налягав на чарку, бо після бенкета мусимо ще засісти за науку. Пригощав нас Калінін дуже гарно, було багато всякої їжі, не бракувало й чарки. Оце нальємо кожен собі чого схоче, а хтось встане і розкаже, яке нам радісне й щасливе тут життя. Так ото випивали, слухали й закушували, коли це встає сам Калінін тай розказує, як то у нас усе радіє, що всього у нас є вдостань. Варто вам усім глянути на стіл і ви самі в цьому переконаєтесь. Все це ми маємо лише дякуючи нашому мудрому Сталіну; він думає про всіх, а кращих з кращих він визначив оце орденами. Особливо треба відмітити, що серед нас сьогодні є селянин. Та отак сказавши, підійшов до мене, розцілувався зі мною і тут же зняв свій піджак і поміняв зі мною на піджаки. Я надів його піджак, а він мій — стали наче побратими. Далі звертається до всіх, що сиділи за столом той каже: «вип'ємо за здоров'я нашого ударника,орденоносця Іоанна Даніліча!»

Отак бенкетуючи досиділись ми аж до ранку і до своєї кімнати я попав перед світом. Хотів уже роздягнутись та відпочивати, а мій поводар витягує тут «тактику і стратегію ВКП(б)» і почалась наука. Коли я засипав від його нудного читання, мій поводар давав мені стусана під бік і наука йшла далі. І так ото аж до снідання і тільки від сніданку до обіду дали мені поспати.

Після обіду до мене прийшли кореспонденти різних часописів столиці. Вони повитягали свої записки, прочитали з них якісь питання й відповіді на них і спитали мого поводаря: чи не буде з його боку якихось поправок? Коли той сказав, що все написано як слід, кореспонденти попросили мене підписати записки, а поводар ствердив мій власноручний підпис. Коли кореспонденти пішли від нас, ми знову за науку і повторювали конституцію СССР. На моє нещастя бенкет у Сталіна переклали на два дні і всі чотири дні ми з поводарем вивчали запитання та відповіді, що були при зустрічі Сталіна з різними людьми. І так забили мені ними голову, що навіть у сні я їх проказував, чим мій поводар був дуже задовольнений.

Увечорі п'ятого дня ми поїхали на бенкет. Дорогою поводар наказував мені, щоб я не вискакував з розмовами, а чекав поки мене не попросять і тоді вже говорив. Коли пройде все гарно, — запевняв мене поводар, — я стану великою людиною в державі і вже тоді напевно не забуду його, свого вчителя. Отак розмовляючи, приїхали ми до палацу і зайшли до кімнати, де всі чекали чужоземних послів та гостей. Ось і вони приїхали і нас повели до другої залі, де були понакривані столи з їжою. На кожній тарелі лежала картка з прізвищем та ім'ям гостя і ми, знайшовши наші місця, сіли з поводарем за стіл. Глянувши навкруги, я побачив силу силенну панства: все в орденах, ситих, гарно вдягнених, вигодованих ... До мене два дні ходили кравці і підганяли на мені одяг; тож одяг у мене теж був гарний, але куди ж мені до них ... Вийшов Сталін і музика зараз заграла: «Пісню про Сталіна», а він сів на своє місце і запрохав починати бенкета. Тут знову почали вставати гості, піднімати келишки і говорити промови. Та всі ті промови говорили чужими мовами, тому коли хтось говорить, коло кожного чужинця сидить його перекладач і все розказує своєму панові на ухо, про що говорить промовець. Коло нас перекладачів не було, а на ухо мій поводар шептав мені таке про промовця, що навіть, я червонів.

Аж ось устав сам Сталін тай каже прямо до мене: «Даніліч! Раскажи гостям как работает ваш показательний радгосп. Гавари всьо, гавари по «Правде», гавари!» сказав тай сів посміхаючись, на своє місце. А мій поводар штовх мене у спину тай шепче: «вставай. сучий сину, та говори так як треба!» Аж зло мене взяло, наче б то я сам не чув як Сталін сказав: «гавари по правде!» А він навіть тут мене усе навчає!

Встав я, підняв келишок, той кажу: «Що й казати! Живемо ми тут гарно, всього нам тут хватає і все дякуючи мудрості і турботам нашого ясного хазяїна, нашого батька рідного, маршала Сталіна! От хоть би приміром і наш показательний животноводческьий радгосп ім. НКВД. Недаром наш застсекрадгосппарткома вихваляється на весь район «чіткістю» роботи апарату нашого показательного радгоспу.» Ну, а далі й начав розказувати скільки є у нас відділів, підвідділів, секторів, скільки завів, застзавів, помзастзавів, скільки нам приходиться виписувати ордерів, путьовок, накладних, нарядів, пропусків, як складаємо акти і хотів почати вже про свій відділ та регіт чужеземних послів та гостей не дав мені далі говорити. Глянув я, а всі чужинці аж за животи беруться, так кляті регочуться. Тільки батько рідний сидить, кусає вуси та оглядається на всі боки, наче вовк у пастці. Наші пани теж насупились усі, мов сичі, сидять і мовчать. Бачучи таке я хотів уже сісти, але чужинці просять мене продовжувати далі, дуже їм сподобалась моя промова. І заборонити говорити мені ніхто не сміє, бо у нас же за конституцією СССР «свобода слова». Тут я ще раз глянув на Сталіна і аж повеселішав: сидить, ясне сонечко, ухмиляється, а далі й сам почав сміятись, а вже за ним і усі наші пани. А він і каже до мене: «гавари, Даніліч, всьо гавари! Гавари, далше!» Ну, думаю, зробив промах, щось не так сказав, треба поправляти! І почав вихваляти турботи нашого авангарду пролетаріяту, комуністичної партії, за нашу освіту, нашу політичну грамотність. Розказав про науки, які ми вивчали у животноводческьому радгоспі, про політ-буксіри, про турботи про нас нашого почесного шефа, про те скільки у нас явних і секретних «сотрудників», як гарно поставлений у нас контроль ... А навкруги все дужче розлягається регіт, аж лягають та сміються і всі сміються наче з дурника ... Я замовк тай сів. Хвилин з десять люди не могли заспокоїтись, а далі встає сам рідний батько тай каже до чужинців:

«Смеялісь, весело смеялісь! І ми тоже смеялісь, патаму что ваш смех показивали правильность нашей тактики! Ми создали етот радгосп із остатков нашей буржуазії і всем «советским, простим людям» показиваем єго, чтоби виделі на живом примері, как работають трести і картелі в капиталистическом обществе. Все самі видите

сколько усилій ми прилагалі, чтоби переборotь буржуазно-бюрократическую психологію, і как самі видите, нет никаково резултату. Поетому і радгосп етот ми назвали «показательним», чтоби всем показат, что єдиний правильний путь боротьби з буржуазією — ето уничтожить всех капіталистов! І польза етого «показательного» радгоспа так велика, что ми здесь наградили одного з работников радгоспа орденом. Как живут і работают люди нашего советского колективного господарства, раскажет нам сейчас товарищ Никита Хрущов!»

Сказав і сів, а товариш Хрущов устав і почав разказувати. Про що саме він говорив і про що говорили ще багато інших, я вже не чув — не до того було! Стежив лише коли всі випивали, та щоб не виділятися, пив і сам. І дивно, так після десятого мабуть келишка у мене всі думки про невдачу наче рукою зняло!

Аж ось бенкет закінчився і всі почали вставати й виходити. Я теж хотів вийти, але мій поводар затримав мене за руку тай каже: «ні, заразо, так ти звідціля не вийдеш! Ось з тобою, проклята холера, балакатиме зараз сам Сталін! Ходімо разом!»

Пройшли ото ми кімнат з десяток і дійшли до дверей де стояла охорона. Нас певно чекали, бо, побачивши нас, один з вартових пройшов у двері і через хвилину закликав нас до кімнати. Коли ми переступили порога, то побачили, що з-за столу, який стояв коло протилежної стіни величезної кімнати, підвівся сам «рідний» батько і швидко підійшов до нас, тримаючи в руці якесь число «Правди». Ставши коло мене він запитав: «Что я тебе гаварил? Гаварил: гавари по «Правде». Вот тебе «Правда», — где такоє написано, что ти гаварил? Нет! А зачем гаварил?» — та як розмахнеться, як заціде мене п'ястуком по щоці . . . «Діалектику забил, ішак облезлий! Тебе зачем діалектику учілі? А ти, ішак безмозглий, всю науку забил!» — та знову як затопит мене у другу щоку, аж у очах потемніло. «Твоє щастя, что я сам всьо роз'яснил! Поетому твоі глупие разкази ещо более возвеличили мудрост нашой власті в глазах іностранцев. Ми тебя сделали ударником, ми тебя сделали стахановцем, ми тебе орден далі, ми тебя в безпартійние активисти видвинулі, ми тебя думалі депутатом верховного совета сделат, а ти, глупая голова, такоє гаварил . . . Тепер будеш ти снова пастухом, а твой глупий радгосп ми ліквідуем!»

Так сказав і пішов знову до столу, а мій поводар схопив мене за шиворот та швидче за двері.

* * *

Через три дні мене відправили назад до радгоспу і, коли рушив потяг, а мій поводар залишився на станції у Москві, я почув себе наче трохи вільніше. Але вже через годину я побачив, що гірко помилився: тепер за мною стежили всі, що були зі мною в купе, — бо куди б я не пішов, завжди один з них ішов за мною.

Приїхавши до радгоспу, я зараз ще побачив, що швидко наступить останній період існування радгоспу — ліквідаційний. Крім товариша Каліки, що тепер був директором радгоспу, всі партійці були переведені на роботу до району, чи області. Тож наказ про ліквідацію радгоспу уже одержали по партійній лінії. Через тиждень були оголошені загальні збори всіх працюючих радгоспу, на яких директор Каліка в порядку самокритики відзначив хиби в роботі радгоспу і зробив висновок, що так працювати можуть лише шкурники і вороги народу. «Лише дякуючи повсякчесній заботі про нас нашого, дорогого, рідного батька Сталіна ми можемо з полегшенням прочитати його мудрий наказ про ліквідацію радгоспу» — тут директор Каліка урочисто прочитав наказ про ліквідацію радгоспу, а всі присутні, крикнувши: «Хай живе наш батько, наш мудрий Сталін!» і влаштувавши бурхливу овацію, встали з своїх місць та проспівали Інтернаціонал. Другого дня ранком був вивішений наказ про скорочення штатів через ліквідацію радгоспа. Було ясно, що наказ про ліквідацію уже одержаний і по другій, совєтській лінії. Через три дні ми взнали, що наказ про ліквідацію був одержаний по третій, основній лінії, бо минулої ночі НКВД арештувало коло шестисот співробітників радгоспу.

Після цього все пішло як по маслу: всю худобу разом зо мною — завпіввідвел рогхуди, Юрком — замзавпідвідвелрогхуди, Павлусем — рядробпідвідвелрогхуди та двома собаками Бровком і Кудлатим, передали до колгоспу за відповідним актом. Бідний Рябко не витримав ліквідаційного періоду і здох. Все правління колгоспу перевели до радгоспівських будівель, а канцелярію й папери забрало НКВД. Тут прийшов наказ по лінії управління радгоспами про ліквідацію і створення з цією метою ліквідаційної комісії з представників райпарткому, райвідділу НКВД, голови сільради, голови колгоспу, директора радгоспу під головуванням представника обласного НКВД. Термін ліквідації в наказі був твердо визначений — два тижні, але наказ ішов десять день, тому комісія организувалась, одержала гроші за два тижні і на четвертий день самоліквідувалось. Тож після цього крім мене, двох хлопців та двох собак, нікого від радгоспу не залишалось. Директора Каліку призначили на посаду завідувача районним відділом НКВД, а решту всіх заарештували і вивезли до уральських та караґандинських заводів для «оробочення».

Тут орденоносець глибоко зітхнув, подивився на ясне літнє сонце і так закінчив своє оповідання: «Господь Милосердний зберіг мене і я не був заарештований, а так пастухом-орденоносцем у званні ударника-стахановця мене захватили й німці, без худоби, бо її всю за наказом НКВД погнали у глиб Совєтського Союзу, щоб не дісталась німецьким фашистам. Правда, худоба у той глиб не дійшла, уся виздихала без догляду по дорозі.»

СКЛАДАЙТЕ НАЦІОНАЛЬНИЙ ДАТОК!

Ю. Бойко

Шевченко і релігія

Тарас Шевченко, духовий велетень українського народу, належить до числа визначних індивідуальностей нової історії. Він, безперечно, є поетом світової міри.

Бо й справді: хто з таким патосом і категоричністю ствердив і чуттєво розкрив національне як вічне? І чи не можна нашого поета поставити поруч Байрона у співчутті до поневолених народів? Багато геніїв світової літератури підносили своє полум'яне слово проти тиранії й тиранів, але Шевченкові серед цих протестантів також належить почесна роля. І хто зі світових письменників дав таку яскраву ґалерію образів жінки.-страдниці, як він? Це ж він, наш національний велетень, змалював непорочну жіночу красу, духову й тілесну, так плястично, що, читаючи рядки «Кобзаря», бачимо картини, варті пера Данте і пензеля Рафаеля.

Шевченкові ідеї й образи можуть знайти собі гідне місце серед ідей і образів Шекспіра, Ґете, Гюґо, бо Шевченко вносить у людську культуру нові вартості, розкриває нові перспективи. З цього погляду він є явищем загальнолюдським.

Все це так ... І все таки з болем серця мусимо констатувати, що Шевченка у світі мало знають і цінують його творчість, зовсім не відповідно до її справжнього значення. Це пояснюється насамперед деякими загальними причинами.

Західній світ взагалі має дуже неясні уяви про один з найбільших народів Европи, яким є український. Москва на протязі останніх двох століть використовувала в дуже широкій мірі свої політичні, моральні й матеріяльні ресурси, щоб викривати у світі уявлення про Україну і унеможливити для українців зв'язок із Заходом. Світ звик бачити Україну в ролі російсько-польської провінції. Цим виключалася сама можливість шукання в українських духово-культурних процесах чогось глибоко своєрідного, ориґінального, багатого.

Тимто симптоматичним є, що дотепер навіть саме ім'я Шевченка в історіях світової літератури обминалося. А популярний на початку 20 століття літературознавець Брандес, включивши в свою історію світової літератури нарис про Шевченка, не тільки глянув на його творчість під аспектом невірним, звужуючим значення поетової діяльности, але й перекрутив біографічні дані щодо нього. Шевченкова творчість, своїми ідеями, мотивами, образами підносячися у світ загальнолюдських вартостей, є глибоко вкорінена в український національний ґрунт. Вона наскрізь перейнята неповторною своєрідністю українського підсоння, українського мислення і чуття. Її форма багата на такі нюанси, які чужою мовою незвичайно трудно віддати і які губляться під час перекладу. Твори нашого поета вже перекладано на англійську, німецьку, французьку, італійську і, здається, на всі слов'янські мови. Але й досі не знайшлося перекладача, який би в силі був своїм мистецьким хистом відтворити на якійсь із цих мов внутрішнє багатство шевченкових образів, многозначність його поетичної форми, Щоб зрозуміти Шевченка, треба зрозуміти Україну. А цього, на жаль, ще нема. І це буде осягнене повністю аж тоді, коли Україна стане самостійною державою.

*
* *

Якщо ми хотіли б визначити місце Шевченка в розвитку української духовости, то мусіли б його ім'я поставити поруч І. Вишенського та Г. С. Сковкороди, літературна спадщина яких ще й у нас самих, українців, належно не вивчена і не зважена. Вишенський — Сковорода — Шевченко — це духовий ланцюг, це тривання українського духового розвитку в століттях. Всі три українські діячі мають ряд спільних внутрішніх прикмет. Їх єднає біблійний пристрасний патос викривання спідлености, морального занепаду в суспільстві. Всім їм властива глибина духового реформаторства, звернена в бік відновлення апостольської чистоти християнізму. Їхні біографії є раз-у-раз ствердженням їхньої науки і промовистими прикладами суцільности людини; їхній світогляд можна б також вкласти в рямки «філософії серця».

«Філософія серця», на думку проф. Д. Чижевського, є основною рисою української філософії. Але шановний професор чомусь не помічає, що цим самим в дуже сильній мірі характеризується і світовідчування нашого поета (див. розділ про Шевченка в кн. проф. Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні», Прага, 1931). По докази нашої тези далеко не треба ходити, варто лише поглянути на такі поезії в «Кобзарі», як «Чого мені нудно», «Пустка», «Гоголю», «Пророк» і цілий ряд інших.

За думою дума роем вилітае:
Одна давить серце, друга — роздирає,
А третя тихо-тихесенько плаче
У самому серці — може, й Бог не бачить.
Кому ж її покажу я,
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?
Всі оглухли, похилилися
В кайданах ...

Для Шевченка людське серце є двигуном благих вчинків людини. Крізь сердечність шукає поет оновлення світу. В поезії «Дурні та гордії ми люди» висловлює він свій скепсис в силу самого лише розуму подолати життеві трудноші. «Костяна комора», людська голова, стає безсильною тоді, коли на людину падають великі життеві іспити. Тільки через виховання чуття, волі в дусі християнізму стає людська істота знатна

до подвигу. Приклад такого життя, якому стежку прокладають найвищі християнські душевні пориви, дав поет у першім варіянті «Москалевої криниці».

Коли зважимо, що найбільшою небезпекою християнської цивілізації є саме розбіжність між голошенням великих істин християнізму і їх занедбанням у практичнім житті, тоді виключного значення набирають ці Шевченкові образи християн: Максима, покритки-наймитки («Наймичка») й інших, що життя своє підпорядкували засадам християнської етики й моралі.

Шевченкові не були чужі філософські зацікавлення. У його щоденнику натрапляємо на згадку про філософські дискусії, в яких він брав участь. Його філософський світогляд був далекий від матеріялістичного. Читаючи працю Лібельта з питань естетики, Шевченко робить у своєму щоденнику нотатку: «Для чоловіка матеріяліста, якому Бог не дав зрозуміння Його благодати, Його нетлінної красоти, для такого півчоловіка всяка теорія краси пуста балачка»,

Про зрозумілість і простоту Шевченкової поезії багато говорено. І справді, Шевченка залюбки читають і люди малописьменні. Та разом з тим треба наголосити, що Шевченко водночас і дуже складний, глибокий мисленник. Поминаючи вже те, що деякі його твори неприступні для малоосвіченого читача (напр. «Неофіти»), майже кожна його поезія може бути матеріялом для глибшої задуми і злислового вчування. Кожне покоління українства по-новому і глибше розуміє Шевченка, ніж попереднє, так скажу, вбачає в Шевченковій поезії новий шар змістової глибини. Лише в останніх десятиліттях ми відчули в Шевченкові великого формівника нашої національної волі, провісника націоналістичної непримиренности в боротьбі за самостійність України.

І мені здається, що для того, щоб з усією повнотою зрозуміти Шевченка як українського націоналіста, нам треба ще чимало попрацювати. Треба до кінця розкрити ті образові загадки, які бачимо в його «Великому льохові», Треба глибше продумати його «Гайдамаки», передмова до яких (а може і вся поема) має певне філософське звучання. Заслуговує на увагу наголошення категорій вічности у передмові до «Гайдамаків»: вічність космосу і порядкуючої сили Божого Промислу символізується образом місяця білолицого, що сіяв «над Вавилоном, над його садами» і сіятиме «над тим, що буде з нашими синами», вічною є також душа людини, відзеркалення чогось більшого, досконалішого, божественного . . .

Як небо блакитне, нема йому краю, —
Так душі почину і краю немає.

І після цього несподіваний перехід до мрій про минуле України. Чи й для Шевченка цей перехід був несподіваний? І чи не знаходив він внутрішнього виправдання у поета в тому, що й Україну він бачив як позачасовий складник вічности, принаймні в рямках історичної збагненности? Хто знає, чи не є справжнім незримим героєм поеми для поета дух України, втілений у гайдамаччину лише як у проминувший часовий вияв цього духу. Натяки на історіософічне значення поеми маємо і в кінці її. Може і сам образ Яреми, поза романтичними й реалістичними його властивостями, має якийсь глибший символічний сенс, як втілення надій поета на майбутнє. («Добре буде Галайда»).

Що принесе нам найближче майбутнє в дальшому поглибленому розумінні Шевченка? Який новий шар цінностей відкриється нам у творчому набутку поета? Здається, на чергу прийде пізнання Шевченка як мисленника, філософа. Бо, власне, цю реформаторську ролю нашого поета ми починяємо відчувати вже в націоналістичних засадах його правд. Тепер проблема полягає в тому, щоб розкрити, як його націоналізм розгортається у філософській площині, як із цим націоналізмом єднається схоплення всієї багатогранної життєвої дійсности в суцільному світоглядовому комплексі і, нарешті, яке значення має його християнізм як організуючий первень світогляду.

*
* *

В атеїзмі Шевченко бачить язву сучасного йому суспільства. Він викриває тих, що під впливом французького механістичного матеріялізму та просвітницького раціоналізму, під впливом Дідро і Вольтера, заперечують саме буття Боже:

Якби ви вчились так, як треба,
То й мудрість би була своя;
А то залізете на небо:
«І ми-не ми, і я-не я!
І все те бачив, все те знаю,
Немає пекла, ані раю,
Немає й Бога, тільки я,
Та куций німець узловатий,
А більш нічого . . .

Шевченко бачить моральну перевагу християнина над кривдником — гнобителем через ідею всепрощення, що її носієм є справжній християнин. Ідея всепрощення властива цілому ряду творів поета, як от «Відьма», «Варнак», «Не спалося, а ніч, як море» тощо. Сама по собі помста безплодна, тому варнак знаходить моральне очищення з моментом містичного просвітлення, коли перед ним постає видіння київських святинь і коли він усвідомлює гріховність своєї сліпої безцільної помсти. Одначе це не заперечує ні в якій мірі потреби цілеспрямованої боротьби супроти національного і соціяльного ворога, ворога не особистого, а всієї спільноти.

У своїй релігійності Шевченко відзеркалює національні глибини української душі. Взяти хоча б його поему «Іржавець», Її зміст, очевидно, взятий з козацької леґенди. Відомо бо, як високо розвинений був культ Божої Матері серед запоріжців. Збереглися також і записи про містичні чуда, що їх являла запоріжцям Богомати. В зіставленні з цими леґендами змісту поеми «Іржавець» напрошується сам собою висновок, що змістова канва її запозичена з народньої леґенди. А ще більше певним є, що самий кольорит релігійної настроєности поета в цім творі є суто народній. І тут Шевченкова релігійність сягає вершин містики.

Християнський світогляд поета відбився також і в його листуванні. В листі до кн. В. Репні-

ної від 29 лютого 1848 року поет писав: «Вчора просидів до ранку й не міг думок зібрати, щоб лист скінчить. Опанувало мене якесь чуття недовідоме («придіте, всі труждающіїся і обремениії і аз упокою ви»). Перед благовістом до утрень згадав я слова Розп'ятого за нас і неначе ожив: пішов до утрені й молився так радісно, чисто, як може ніколи досі. Я тепер говію і сьогодні причащався Св. Тайн. Хотів би, щоб усе життя моє було таке чисте і прекрасне, як сей день». Солдатська неволя на засланні важко гнітила нашого поета, і розраду знаходив він лише в релігійних міркуваннях. В листі до Репніної від 1 січня 1850 р. читаємо: «Яка жахлива безнадія! Така жахлива, що одна тільки Християнська філософія може боротися з нею . . . Одинока моя розрада тепер — це євангелія. Я читаю її . . . щодня і щогодини.» А коли у поетового друга, Козачковського, померла дитина, Шевченко писав: «Чим, скажи, потішу я твоє тужнеє серце. Нічим. На такі сльози ми, люди, не маємо сушила. Дружнє спочуття ослаблює наші півжалі, але велике горе, як твоє тепер, один тільки наш спільний Помічник і Серцезнавець ослабити може! Молися . . . і, молячись, віруй розумно, глибоко віруй у замогильне краще життя. Сни твої, що ти їх бачив у найбільш критичні години твого життя, указують нам на щось вище за наші земні поняття. Віруй, і віра спасе тебе.»

Якщо б перегорнути сторінку за сторінкою «Кобзар», то можна легко переконатися, що релігійними поняттями і образами Шевченко послуговується раз-у-раз свідомо й несвідомо. Не раз перейнятий молитовним екстазом, дає він свої найталановитіші рядки. Самий розвиток світової історії розглядає Шевченко як визволення в людині божеського начала.

Але кожний, хто прочитає «Кобзаря» від початку до кінця, зіткнеться з думками, а то й цілими поезіями, які заперечують усталені релігійні уяви і поняття. Та коли пильніше придивитися до таких поезій Шевченка, то побачимо, що поет ніде не заперечує ні Бога, ні християнізму, натомість різко виступає проти спотворень Христового вчення, проти пристосування Христової науки на неправедну користь владущим. Шевченко шукав діяльної перемоги над злом і заперечував зло з послідовністю первісного християнина. Поет вважав, що щирий християнізм є невіддільний від патосу соціяльного і національного визволення людства. У християнах, що шанують саму лише форму християнства, поет вбачав найбільших ворогів Христа:

Ніхто любив мене, вітав,
І я хиливсь ні до кого,
Блукав собі, молився Богу,
Та люте панство проклинав.
І згадував літа лихії,
Погані, давнії літа,
Тоді повісили Христа,
Й тепер не втік би син Марії.

Світ себелюбників і фарисеїв викликав у Шевченка пристрасний протест. Нещадно бив поет офіційну московську церковщину за її служіння політичним і соціяльним інтересам поміщиків і державної бюрократії:

За кого ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони,
І ставники, і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомимії поклони
За кражу, за війну, за кров,
Щоб братню кров промити, просим,
А потім в дар Тобі приносим
З пожару крадений покров.

Трудно відшукати у світовій літературі таке яскраве засудження імперіялістично-загарбницької війни, як у Шевченка. Разом з російським царатом до стовпу ганьби прикуто тут і тогочасну російську православну церкву, яка своїм авторитетом освячувала «патріотичні звитяги» «розбійників, людоїдів».

Як великий духовий реформатор, не завагався Шевченко повстати проти зматеріялізованости московської церкви. В ній бачив він віддзеркалення азіятчини, дух Будди і Тібету.

В своєму щоденнику робить він промовисті, з цього погляду, нотатки: «Переходячи попри церкву святого Георгія і помітивши, що двері церкви відчинені, увійшов я у притвір». І далі поет говорить, що він вжахнувся перед безугарним мальованням на круглій дошці завбільшки в 3 аршини. «Спершу я подумав, що се індійський Ману або Вішну заблукалися до християнського храму, щоб поласувати оливою та ладаном. Хотів я увійти і в саму церкву, коли це відчинилися двері і вийшла пишно, пиндючно вбрана пані, уже не зовсім свіжа, тричі перехристилася та поклонилася перед цією потворою і вийшла.» І тут розлютований поет не утримується навіть від терпкого припущення щобо жіночої моралі цієї фарисейки і обурено продовжує: «І чи тільки вона одна? Мільйони подібних до неї безглуздих зіпсутих ідолопоклонниць. Де ж християнки? Де християни? Де безплотна ідея добра і чистоти? . . У мене не вистачило духу перехриститися і ввійти до церкви; з притвора вернув я на вулицю і на темному фоні широкого лугу побачив я, як ґраціозно в'ється красуня Волґа; свобідно зідхнув, мимоволі перехрестився і пішов. «Отже, розуміється, помилку зробив би той, хто став би в наведених рядках Шевченкових шукати заперечення церкви взагалі і нахилу до пантеїзму.

Шевченко заперечував не церкву взагалі, а потворність московської церкви. Що це так, легко переконатися навіть за щоденником, перегорнувши кілька його сторінок. Там натрапляємо на захоплено молитовне схилення перед монастирською церквою, архітектура якої виявляє релігійне чуття видатного будівника її:

«Користаючи з погоди, я зробив прогульку довкола міста з уподобанням і не без пожитку. На кінці прогульки намальовав Благовіщенський монастир; стара будівля, попсована новими прибудівлями. Головна церква, дзвіниця, не цілком спаслися від варварської обнови. Нерушеними осталися тільки дві башти над трапезою. І які вони розкішні. Ніби двоє молодих, непорочних

дівчаток, ґраціозно підняли головки свої до Бога, творця добра і краси, і ніби дякують йому за те, що спас їх від рук новітнього архітекта».

Шевченко бачить, яке руїнництво принесла з собою московська церква на Україну. Його симпатії на стороні питомо українських християнських традицій.

«В требнику Петра Могили, — пише поет, — є молитва, освячуюча побратимство. В новішому требнику тая правдиво християнська молитва заступлена молитвою про прогнання нечистого духа з навіженого і за очищення посуди, оскверненої мишою. Це навіть не поганські молитви. Богоматері пастирі стараються до дев'ятнадцятого віку прищепити вік дванадцятий. Пізненько спам'яталися».

І тільки коли вчуємося у весь хід думок Шевченка з приводу релігії й церкви, нас перестануть вражати дерзкі слова Шевченкового «Світу тихого», бо й цю поезію зрозуміємо як розпачливий зойк його душі, як крик протесту проти панів, що Бога вкрали у людей і заховали у шкатулу («Відьма»). І тоді стане ясним, що його «богоборницьких» рядків не можна розуміти інакше, як крайньої межі заперечення церкви сучасної йому, московської, якої він не хотів і не міг прийняти ні в чому.

В. Державин

Поетична творчість Олени Теліги

Та я минала всі вогні,
Мов світло не своєї брами,
Бо чула: ждане довгі дні
Вже йде з безсмертними дарами.
О. Теліга («Безсмертне»).

Серед нечисленних літературно - критичних творів Олени Теліги особливу увагу привертають дві невеличкі статті — «До проблеми стилю» і «Прапори духа» (1941 р.), скеровані проти фальшивої бутафорії та імітації стилю в мистецтві й житті, проти профанації мистецтва з аґітаційно-пропаґандивною метою:

«Українське мистецтво мусить завжди пам'ятати, що навіть найбільш блискуча аґітаційна промова, виголошена промовцем перед масами, може не мати ніякої цінности, як літературний твір, що найбільш пекучі справи нашого життя, подані в їх сухій формі, належать до хроніки, а не до мистецтва. А найяскравіший плякат є лише плякатом, а не образом» («Прапори духа»).

З цього чіткого розмежування політично-громадської доцільности (ба навіть «блискучости») і справжньої естетичної цінности природньо випливає незрозуміла для тоталітаристів, примітивів та фанатиків якої завгодно фарби й доґми вимога не зложивати мистецтва для цілей та засобів немистецьких, хоча б і практично доконечних:

«Українське мистецтво мусить собі яскраво усвідомити, що є багато речей і справ, потрібних нашій нації, але якими має займатися наука, пропаґанда, навіть поліція, але ні в якому разі мистецтво... Бо завданням нашого мистецтва є віднайдення не розплесканої пересічности, а правдивих глибин і висот української духовости і створення для них стрункої й незнищимої форми, яка б не нагадувала будинку, що може кожної хвилини завалитися» (там само).

Правдиві глибини й висоти української духовости в створеній для них стрункій і назнищимій формі — це і є тим, що Олена Теліга прагнула створити в своїй поезії, і тим, що вона великою мірою створити спромоглась. І коли вічні нарікання на те, що надто багато українців складають надто просторі вірші, почасти виправдувіршоробні (в далеко переважній більшості виються вельми низьким мистецьким рівнем тієї падків), то до творчости ґеніяльного поета, до творення великої літератури, це не має ніякого стосунку; а ґенієм людина — не кожна, зрозуміла річ — може сттаи так само, як може стати героєм.

Олена Теліга стала і тим і тим. Але глибокий і щирий пієтет цілого нашого національного суспільства до політичної діяльности Олени Теліги і до її героїчного скону не повинен заступати в літературній свідомості нашій тієї святої істини, що найголовніше й найвище в постати великого мистця — це завжди та за всіх обставин його мистецтво — не те пересічне мистецтво, яке відтворює чи зображує чи відбиває національну свідомість, а те, яке її веде вперед, себто творить і перетворює.

Це стосується до О. Теліги так само, як і до О. Ольжича. В обох цих випадках, очевидна річ, маємо справу з величезними перспективами артистичного піднесення, нагло й непоправно обірваними смертю. Проте, щодо О. Ольжича, ми в самій вже друкованій частині його творчої спадщини безпосередньо добачаємо, як клясична майстерність книги «Рінь» (1935) та численних опублікованих по різних часописах поезій, через монументальний патос книги «Вежі» (1940), призводить до рафінованого вивершення та філософічної глибини посмертної книги «Підзамча» (1946) і складає мистецьки виразну постать великого поета сучасности (див. В. Державин: Ліричне мистецтво О. Ольжича — альманах «Світання», ч. 4—5, Авґсбурґ 1946). Тимчасом творча спадщина О. Теліги, далеко менш багата на друковані твори і зовсім проблематична щодо евентуальної наявности творів недрукованих, надто легко може спокусити до однобічного висування окремих віршів громадсько-світоглядового змісту і до неслушного трактування решти (а зокрема — інтимної лірики), як «дамської» чи то «альбомної» поезії — мовляв, висококультурної формально, проте принципово другорядної ваги.

Таке трактування поезії О. Теліги (на превеликий жаль і сором, поширюване в нашому еміґрантському суспільстві з певними демагоґічними цілями) є тенденційним перекрученням літературних фактів. Зокрема, щодо так званої альбомної поезії, з якої начебто виростали ліричні вірші О. Теліги, то вона має за основну емоційну ознаку саме оту «солодку розчуленість над самим собою» (О. Теліга: «Прапори духа») до якої поетка ставилася з крайнім презирством. І справді, ні літературна творчість, ні особиста психологія О. Теліги не мали з «альбомною» сентиментальністю нічого спільного. В основі чи не кожного її вірщу лежить прагнення екстази, як того душевного стану, коли людина переживає себе такою, якою вона хоче бути — і якою повинна бути, бо призначена — коли людина переживає реальність і чинність свого «кращого я». Оце, кажучи словами поетки, «неповторне свято», коли

Душа дозріє, сповниться відразу
Подвійним смаком — меду і полину,
А дивне серце — п'яне і завзяте —
Відчує певність, мов нехибну шпаду —

оцей «єдиний день — мого життя корона» становить, з огляду раціональної психології та емпіричного життя, немов би душевне чудо, оскільки має за передумову надреальну спроможність людини змінити себе саму; а проте це чудо здійснюється в мистецькій творчості (і співтворчості, себто в глибокому естетичному спозиранні), в героїчному діянні, в ідеальному коханні. З відповідних трьох груп мотивів у творчості О. Теліги — артистичних, героїчних і любовних — героїчні та любовні мотиви незрідка сполучаються в межах того самого віршу, тимчасом як мотиви артистичні (здебільшого пов'язані з мистецтвом танцю) виступають, за нечисленними винятками, окремо. Але не це важить насамперед, і навіть не кількісна чи якісна перевага тих чи тих мотивів у поезіях О. Теліги, а їх докорінна єдність; бо всі вони безпосередньо випливають із консеквентно ідеалістичного світогляду письменниці-націоналістки і становлять лише відмінні переломлення того самого ідеалізму в різних сферах духового життя.

Літературний стиль О. Теліги належить до українського клясицизму так званої празької поетичної школи (Є. Маланюк, О. Ольжич, Ю. Липа та інші), і саме її вірші незрідка можуть правити за досконалі взірці клясичної образности, як от, напр., у вірші «П'ятнадцята весна»:

Немов рослина в соняшнім вікні,
Яка неждано вигнулась стрільчасто,
Я відчувала стрункість власних ніг
І гнучкість рук, що хочуть взяти щастя.

Незнана радість і незнаний сум
Не розплеснувшись — колихнули повінь.
Не буря ще — її далекий шум,
Ще не любов — передчуття любови.

Йдеться не про безпосередній вплив клясицизму О. Ольжича, або ж евентуально — Ю. Липи (див. вірш «Безсмертне» в стилі Липиної «Світлости»), або ще київських неоклясиків, а про наскрізьну наявність «слова твердого й гострого, без ліричного тремтіння, зате чіткого ясною лінією», що його Микола Зеров вважав за основну ознаку клясицизму в поезії; йдеться про образність гранично точну й прозору, що ніколи не набуває найменших рис розпливчастости чи світлотіні, характеристичної для інших літературних стилів:

Ось я вдихнула чудодійний розчин
Ясного сміху, променястих слів,
І знов вернула на поля і площі
Своїх давно перейдених шляхів...

Де не було примар на виднокрузі,
Де на терезах вірної ваги,
Так, як тепер, моїх непевних друзів
Не відтягали певні вороги.

(«Соняшний спогад»), 1).

Зрештою, не слід надавати впливові О. Ольжича занадто великої ваги. Фактично наслідки того впливу зводяться до загальноклясичної чіткости та виразности вислову і до окремих стилістично-образних та синтактичних деталів — щоправда, подеколи надзвичайно артистичних, як

На жовтій квітці декілька краплин —
Ясне вино на золотавім лезі —
І плине в серце найхмільніший плин:
Далекий шум незроджених поезій.

Очевидно, О. Теліга не відразу досягла клясичної мистецької форми поезії. Її творчість довгий час розвивалась і поглиблювалась шляхом поступового усунення тих деклямаційно-реторичних шаблььонів, які, власне кажучи, є однаково притаманні і посереднім поетам, і посереднім поеткам, а проте, сполучаючися з безперечною формально-технічною вправністю, якоюсь мірою відповідають поширеному уявленню про оту «дамську» поезію. Йдеться тут, суттю, про зовнішнє літературне оздоблення безпосередньо-життєвих мотивів (однаково, чи раціонально-повчальних, а чи емоційно-любовних) — мотивів не естетизованих із середини артизмом поетичної образности, а лише припасованих до традиційної образної мови, і тому засадничо прозаїчних. Літературна спадщина О. Теліги незрідка подає ті самі мотиви — той самий світоглядовий «зміст» — в кількох варіянтах, мистецьки різновартісних через більший або менший ступінь образної своєрідности та досконалости. Порівняйте, наприклад, ще сповнене повчальними прозаїзмами «Життя», присвячене В. Куриленкові («Зловіщий брязкіт, днів, що б'ються на кавалки...») з теж більш-менш повчальним, проте вже причетним до клясичної образности диптихом «Напередодні» (присвяченим Олегові Ш.), де спільний обом сонетам диптиху образ «схилились айстри на овальний стіл» ретроспективно стверджує в фіналі композиційну єдність цілого твору:

І раптом пам'ять, мов надхнений майстер,
Вогнем змалює золотавість айстер,
Овальний стіл і мій веселий сміх.

Так само доцільно зіставити поезії «Неповторне свято» («Гарячий день — і враз достигне жито . . .»), з одного боку, а з другого — «Махнуть рукою! Розіллять вино! . .», що в них та сама тема героїчного пориву, як найвищої екстатичної вартости, трактується, в першому випадку — деклямаційно-повчально, а в другому — образно й патетично, з клясично заокругленим закінченням:

І в душній залі буде знов рости
Така дитинна й божевільна мрія:
Що задля мене хтось зуміє йти
Крізь всі зневаги — так, як я умію!

Ніхто не заперечуватиме, що широко відомий «Поворот» («Це буде так: в осінній день прозорий . . .») містить чимало зовнішньо заримованих раціональних прозаїзмів (напр.: «І те, що мрією було роками, Все обернеться в дійсність і можливість»), ба навіть справжніх шабльонів («Не треба смутку! Зберемось відразу, Щоб далі йти — дорогою одною»), а «Лист» (присвячений Л. Мосендзові) рясніє невиправданими і в цьому контексті непереконливими — бо не узгодженими з композицією цілого твору — пошуками якнайефектовніших образів («Рудим конем летить за небосхил Моя душа в червоній амазонці»), або ж вельми виразистих — проте, суттю, будованих на словесній грі — антитез:

Чергують ночі — чорні і ясні —
Не від вогню, чи темряви безодні,
Лише від блиску спогадів і снів —
Усіх ударів і дарів Господніх.

А проте, і в «Повороті» є строфи клясично-досконалі своєю образно-синтактичною структурою, чіткістю та суцільністю глибокого вислову,

Душа з розбігу стане на сторожі,
Щоб обережно, але гостро стежить
Всі інші душі — зимні чи ворожі,
І всі глибокі поміж ними межі.

А в «Листі» — довго жаданий і почасти затемнений орнаментальними мотивами середніх строф основний образ з тим енерґійнішою виразністю розкривається нарешті в фіналі віршу:

Коли ж дійду на каменистий верх
Крізь темні води й полум'яні вежі —
Нехай життя хитнеться й відпливе,
Мов корабель у заграві пожежі.

Приблизно однакову тему маємо також у вірші «Чоловікові» («Не цвітуть на вікні герані . . .») — формально, мабуть, цілком коректному, а проте холоднувато - розсудовому — і у «Вечерній пісні», в отій ґеніяльній синтезі любовної та героїчної лірики — синтезі, що є унікальною не лише в нашому, а й у цілому европейському письменстві своєю музичністю, образністю, композицією і емоційною наснагою. Неповторним є цей твір і в поетичній творчості самої Олени Теліги, де він стоїть зовсім окремо і щодо свого рафіновано-елеґантного (а разом з тим такого прецизного й невимушеного) ритму, і щодо енергійного ляконізму дикції:

Не візьмеш плачу з собою —
Я плакати буду пізніш,

і щодо парадоксально - гіперболічної патетики центрального образу:

Тобі ж подарую зброю:
Цілунок гострий, як ніж,

і щодо віртуозно впорядкованого наростання емоцій, що закінчується немов би мажорним акордом:

Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань
Уста рішучі, як вистріл,
Тверді, як лезо меча.

Залишки реторичної деклямації найгостріше даються взнаки в любовній ліриці, бо саме цей поетичний жанр найменш надається до програмового трактування і найбільш вимагає присмаку індивідуальної своєрідности. Тому інтимні вірші О. Теліги незрідка справляють враження поезії надто раціонально запляннованої і надто прозаїчно (попри надмір і різноманітність експресивних ефектів) висловленої. В таких віршах, як от «Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом . . .», «Гострі очі розкриті в морок . . .», «Мужчинам» («Не зірвуться слова гартовані, як криця . . .») — основна недосконалість полягає, мабуть, не в чому іншому, як у занадто рівномірному стилістичному оформленні всіх частин віршу, так що безперечний клясицизм стилістики лишається позбавленим відповідної клясичної композиції, а через це й цілий твір подекуди звучить дещо механічно та «роблено»; бо ж рівномірність (а зокрема — рівномірна навантаженість формальними оздобами, як це, приміром, систематично практикується в барокковому стилі) — це ніяк не клясична пропорційність внутрішнього ритму. От тому в Олени Теліги окремі строфи віршу незрідка є кращі за їх сукупність. Проте, в інших і, гадаємо, зріліших — інтимних поезіях ліричне наростання теми само вже утворює певну композицію і тим самим немов просвітлює зсередини традиційну образність; так, напр., у відомому вірші «Я руці, що била — не пробачу», або ж у «Літі» («Топчуть ноги радісно і струнко . . .»), з його суто клясичною взаємодією паралелізмів та антитез у фіналі:

І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила —
Ні на що — твоїх єдиних уст.

Любовна тематика О. Теліги в жадному разі не є тим «орґіястичним сп'янінням пристрастю», що його славлять наші матеріялісти та плюралісти, де, мовляв, стирається грань між людиною, твариною і духом, і де «діє одвічний біос, вищий за кожну окрему особину, окремий живий організм». Ні, кохання в поезії О. Теліги це не знищення індивіда через поглинання духа біологічною матерією з її тваринними інстинктами, а навпаки — піднесення індивіда до метафізичої межі земного життя, до того божественного первня, який вбачає в Еросі філософія Плятона, до спозирання феноменального буття sub specie aeternitatis — під поглядом вічности:

В день звичайний розквітне свято,
Мов бузок запашний у січні,
І кохання легке й крилате
Я заправгну змінить у вічність.

(«Подорожній», 1).

Тому й саме кохання так легко й природньо сполучається в поезії О. Теліги з прагненням героїки:

І від сонця цілком бронзові,
Заблукавши в зелену тінь,
Ми звірялись собі в любові
До героїв і до богинь.

(«Соняшний спогад», 2).

Тому й трагічне в коханні сприймається поеткою в космічному пляні і спонукає до протистав-

лення духового ідеалу «реальним» життєвим вартостям:

А над ранком, зором помертвілим
Розгорнувши спопелілий морок —
Віднайшла я непоправний вилом
На землі, на небі і в просторах.

Та в душі, як день слабий і сірий,
Прокидалась втіха блідолиця,
Щоб навчать мене нової віри:
У житті нічому не молиться.

(«Ніч була розбурхана і тьмяна ...»).

В жанровому відношенні поезія О. Теліги є виключно й безвинятково лірична; авторка скрізь виступає в першій особі, без найменшої спроби перетворення її на епічну третю особу або на драматизований діялог. Через оцю, сказати б, щиру об'єктивність викладу багата ідейно-емоційна тематика О. Теліги, її філософічна глибина, вкупі з шляхетною елеґанцією та артистичною витонченістю почуттів, особливо виразно сприймаються немов безпосередня поетична еманація ідейно-емоційного багатства, духового аристократизму і естетичної височини українського націоналістичного світогляду, що відбився в творчості поетки може й не глибше, проте безпосередніше й наочніше, ніж, приміром, у Е. Маланюка або О. Ольжича. Постать Олени Теліги — живе ствердження, а її твори — довічне ствердження інтелектуальної, душевної і духової гідности так званого «вістниківства» і цілого націоналістичного руху 30-тих років, бо це дух від його духу і плоть від його плоті. «Пізнаєте їх по плодах їх», — каже Євангелія; і небагато є епох, що зарепрезентували себе й запечатлились в історії української духовости такими блискучими витворами, як поезія Олени Теліги, О. Ольжича, Е. Маланюка.

З цього погляду особливої цікавости набирає єдиний белетристичний твір О. Теліги — її майстерно складена автобіографічна новеля «Або — або», що в ній, на тлі неприсолодженого і неперекрученого ніякими політичними тенденціями правдивого опису підсовєтського службового побуту (початку 20-тих років), оповідається про ті переживання майбутньої письменниці, які склали в дальшому основу та зерно її безкомпромісової моралі й героїчної творчости. Сутичка з совєтським хамством на все життя лишила в свідомості п'ятнадцятилітньої дівчини непереможне прагнення, «щоб в душах нашого народу жило не голосне чавкання на ворога — лише глибока, непримирима і творча ненависть до нього» (О. Теліга: «Прапори духа»).

Звичайно ж, ми не схильні перебільшувати ідеологічну вагу того — зрештою, ненадто визначного в житті письменниці — біографічного епізоду: він, щонайбільше, відіграв ролю каталізатора, прискоривши й увиразнивши ідейні мотиви, почерпнуті, очевидна річ, у поетичній спадщині Л. Українки — лише загострені й доведені до свого логічного завершення в тезі, «що лише прикладом великої цивільної відваги і безкомпромісовости, аж до смерти, можна впливати на душу свого оточення так, щоб воно із суцільної маси льокаїв обернулося в націю, варту своїх великих героїв» (О. Теліга: «Партачі життя»).

Оця беззастережна саможертовність — аж до смерти—лягла в основу і героїчної поезії героїчного чину О. Теліги і зробила з неї національну героїню нашої доби. Ми з великим духовим напруженням шукаємо втілення жіночого героїзму навіть у чисто літературних образах — навіть у таких дискусійних (бо складених двозначною езопівською мовою підсовєтського концтабору і ускладнених очевидним прагненням абиякої мінімальної асекурації), як Аглая Хвильового і Марина М. Куліша. Наскільки ж величніша, чистіша і безпосередньо дієвіша є реальна постать письменниці-націоналістки — нашої найбільшої поетки після Лесі Українки — що її саможертовний героїзм є поза всякою інтерпретацією та дискусією, бо він сам промовляє до нас своїми просякненими героїчним ідеалізмом ділами й творами.

Д. Зарічний.

Від Гамлета до Тімура

(Спроба характеристики М. Бажана, як поета).

Микола Бажан камянчанин, нар. 1904 р., талант досить сильний, що з його втратою українська культура дещо потерпіла. Колись, бо М. Бажан був виразний націоналіст, пізніше його приборкано. Дня 30 січня 1939 р. він одержав орден Леніна, а в Києві 1941 р. бачили його в уніформі енкаведиста ...

З книжок М. Бажана слід занотувати:

1) 17-ий патруль. Харків 1926. Книгоспілка. Ст. 68, Т 2050.

2) Різблена тінь. 1927. Книгоспілка. Ст. 42, Т 2000.

3) Будівлі. Київ 1929. Книгоспілка. Ст. 78.

4) Дорога.

5) Поезії.

6) П'ять поезій. Харків. 1935. ДВУ. Ст. 65. Т 3200.

7) Вибрані поезії. Київ 1936. Держлітвидав.

85 Батьки й сини. 1938. Держлітвидав.

9) Ямби. 1940.

---

*) Подаємо тут літературну характеристику колись визначного українського поета, а потім сталінського льокая в поезії і політиці («репрезентував» УССР на нарадах ОН і т. д.) — Миколи Бажана. Нещодавно він був усунений від політичних функцій ніби щоб мати змогу цілковито присвятитись літературній праці, цебто оспівувати «найґеніяльніший з народів» — і його «наймудрішого вождя». Переставши бути українським національним поетом, Микола Бажан перестав бути взагалі поетом в дійсному розумінні цього слова.

Редакція.

Багато з цих його збірок не довелося нам бачити, тому не можемо подати їхнього бібліографічного опису. Бажанові, одначе, досить пощастило на критику, так що деяку уяву про нього все-таки можемо мати.

Для творчости М. Бажана характерна велика поема, а не збірка. Тому зазначимо деякі з поем, найбільше цитовані: Розмова сердець (1928). Будівлі (1928), Сліпці (1930), 17-ий патруль (1926), Ґетто в Умані, Слово о полку, Гофманова ніч (1926), Зустріч на перехресті (1927), Трилогія пристрасти (1933), Число, Смерть Гамлета, Ніч перед боєм . . . Для нас найбільше значення мають ранні поеми, пізніше сталінсько-кіровське славословіє належить до барахла.

М. Бажан також добрий перекладач. Він конґеніяльно переклав «Витязя в барсовій шкірі» грузинського поета Шота Руставеллі. Цей переклад, мабуть, найліпший зі всіх у славянських мовах (Літгазета II. 1938).

Про стиль творчости М. Бажана не було суперечки. «Микола Бажан був, єсть і, певно, буде . . . романтик і в розумінні своєї психічної організації, і в розумінні літературного напряму», пише В. Ковалевський в статті «Від себе до мас» (Життя й Революція — 9/1929). «Для романтичного напрямку центральною в поезії є творчість М. Бажана», каже й інший дослідник совєтської літератури М. Доленґо (Критика 9/1938).

Про націоналізм першої частини своєї творчости говорив сам поет в одній промові (Літгазета 23/1936): «Ви знаєте мій шлях. Ви знаєте, що роздвоєння, блукання стояло і передо мною. Ви знаєте, що націоналістичні рецидиви роз'їдали мою поезію, і це було боляче для поета».

Відкинувши націоналізм М. Бажан відкинув і мало не цілу свою попередню творчість. В 1936 р. він її докладно зревідував і дібрав у збірці Вибраних Поезій. Поезії 1925—1931 рр. об'єднав поет під спільним заголовком Передісторії. У цій Передісторї два циклі: один — більш большевицький, «Громадянська війна», другий — національно-філософські вірші. До Передісторії принято: Пісню бійця, Слово о полку, Дорога, Кров полонянок, Папороть, Будівлі, Гофманова ніч, Вірші 1931—1935 рр. названі Початком. Початок розкривається Смертю Гамлета і ще в ньому із знаних річей Число та Трилогія пристрасти. На це все мусів скоротити М. Бажан свою більш ніж десятилітню творчість. Але й ці вибрані поезії не були приняті без оговорок. Особливе заперечення зустріла Кров полонянок. У ній найдена червоточина натуралізму. «Вірш цей по суті має і для читача і для автора майже виключно технологічне значення, бо історикопізнавальна цінність його дуже невелика. Однак нічим не можна виправдати вульґарно-натуралістичних і ідейно-хибних деталів, своєрідного смакування татарського дикунства, наприклад в таких рядках, — каже щебетливий большевицький рецензент:

У добру вільність, в плідний піт
Зрощено тіла вкраїнських ясних бранок,
І рот розтерзано, і наросте на ранок
В дівочих черевах їдкий монґолський плід.

(Л. Смульзон. Шлях до народности. Радянська Література. 5 (1937).

За Ковальським, рання творчість М. Бажана характеризується первнем, що його звемо героїчним. Критик каже, що у М. Бажана вражає звитяжність героїв, «якої вони набувають ціною власного життя». Звідси Бажанову «людину характеризує надмірна наголошеність етичного почуття, зокрема почуття обов'язку . . . звідси рафінована до хоробливости рефлексія і проблема спокутування (обов'язково смертю! . .), пригнобленість моральною нормою, що її порушення приводить до смертельного конфлікту».

Акад. В. Юринець ствердив іншу рису Бажанової творчости. Він відмітив, що «власне культурне значення Бажана полягає в його свідомому антипсихологізмі . . . У Бажана немає місця для людини — пише він — (до проблеми соціялістичної культури. Вступ до книги: Микола Бажан. ЧШ—І (1930), всі людські взаїмовідношення старається він поетично виразити через взаємовідношення речей».

А що інший спостерігач (А. Селівановський. Куди прямує М. Бажан. Критика 4 (1931) заявляє, що «Бажана можна зачислити до тих письменників, що у творчонті їхній замовкає революція, навіть тоді, коли б вона мусіла бути повновладною господиною в темі . . . Бажан, — каже він далі, перебуває в русі. Але маршрут його руху — полярний маршрутові соціялістичної революції . . . Основа його світогляду — ідеалістичний дуалізм».

Цікаво слідкувати полемічні випади проти поета, бо вони покажуть нам момент його заломлення.

В «Нотатках про творчість Миколи Бажана» (РЛ 7/1933) О. Левада нападає на націоналізм раннього поета». Нагадаємо тут, що націоналістичні мотиви свого часу бреніли також і в деяких ліричних поезіях Бажана (Кров полонянок). Художніх документів, з виразно акцентованими протилежними перехованнями в цьому питанні ми в Бажана ще не маємо, хоч чекати їх від нього в праві».

Як відомо, деякі романтики (М. Хвильовий, О. Влизько . . .) загинули, а своїх націоналістичних позицій не здали. А деякі, як той самий Бажан, Ю. Яновський тощо, примирились з совєтизмом на півдорозі — на «патріотизмі».

1934 року совєтський «патріотизм» ще не був декретований, а за постишевщини йшов погром нашого народу — інтелігенції за націоналізм, селянства як «куркулів». Розглядаючи поезію М. Бажана, як поезію вишуканих катастроф ідеалістичної філософії (Червоний Шлях, 1934), писав тоді А. Чепурнюк: «Своєю творчістю Бажан не відповідав на вимоги працюючих. Це він повинен зрозуміти. Так само в першу чергу його справою було рішуче і круто знищити той шлях, яким він ішов досі. Всі дані для цього є. Лише усвідомлення тієї катастрофи, не вишуканої, а справжньої, що очікує на людей, які пішли стороною від широкої дороги пролетарської революції, може Бажан домогтися перелому у своїй творчості».

Це була власне та межа (а А. Чепурнюк — той Сов-Держиморда), про яку згадував Є. Маланюк (З київського Парнасу останніх літ. Літ. Наук. Вісти) 1/1432) і на якій цікавий для нас Ба-

жан скінчився. Є. Маланюк вірно тоді бачив: «М. Бажан 1) має один із найсильніших поетичних талантів у сучасній нашій поезії, 2) посідає набуту волевими зусиллями немалу літературну культуру, 3) намагається філософічно-мистецько відтворити українську проблему і віднайти для неї синтетичне розвязання і 4) що найнебезпечніше — тільки підійшов на шляху свого розвитку до такої межі, коли власне (по аналогії) має з'явитися СовДержиморда».

Про майстерність М. Бажана також не було суперечок. З багатьох голосів підхопимо тут думку П. Тичини (Ніч перед боєм. Новий твір М. Бажана. Літгазета 14 (1935). «Алітерації у нього настільки матеріяльні, що можна до них рукою доторкнутись.

Величезні нездвижні озера Ейбата.

Хіба не чути в цьому повторі **з**, що людина твердо стоїть на своїй землі, що людина кріпко свою землю любить? Ось напружене лопотіння, полускування прапорів червоних (літера **р**):

Цей віте**р** в п**р**апо**р**и **р**озго**р**нуті Кі**р**ова
в**р**ивався п**р**ибоєм і шовк коливав.

А які в Бажана ходи музичні:

Стелив він пропахчену **порохом** бурку.

Ці три **о** вгорі — так несподівано одгукуються в низу на **у**, немов би справді тут перед тобою тріпнулась у руках людини похідна бурка і зараз же впала на землю; почуття цієї землі, на якій утверждаєшся, якнайкраще передана літерою **и**:

На **синій** кр**и**гк**и**й, як мороз, солончак.»

Культура віршу в М. Бажана завжди була висока, цим він від початку уславився. Розглядаючи три перші Бажанові збірки, Яків Савченко (Боротьба за світогляд. ЖИР IV/1930) писав: «Бажан послідовно, часом з великим успіхом вибирає собі інтонаційний принцип будови віршу»... Цей принцип «спричинюючись до цілковитого розламування, чи, точніше, розрізування застиглих ритмічно-синтактичних конструкцій зумовлює і стимулює максимальну можливість навантажувати віршову тканину на кожному інтонаційному відрізкові великими сенсовими комплексами, зумовлює інтонаційно-звукову енергію віршової фрази:

Немов костлярі й люті пута,
На серце ляже слів важкий узор,
Залізом,
Полумям,
Єлеєм,
Кровю
куто
Зловіщу повість про собор...

... Культура Бажанового віршу, якщо виключити деякі, для нашого поета нехарактерні елементи акмеїзму (Різблена тінь), в основному і найпозитивнішому росте з футуристичного джерела. А в тім жаден з українських футуристів не досяг такої інтонаційної гостроти й виразности, як Бажан. У багатьох футуристів інтонаційний принцип будови не виправдано більшим основним навантаженням на інтонаційні одиниці віршової тканини. Дуже часто інтонаційність тут не що інше, як механічно-графічний поділ рядка».

Дальша прикмета стилю М. Бажана — особливе слово. Тут його родослову треба, десь то, шукати у М. Драй-Хмари. Один дослідник, для якого наша мова не рідна, не виходить з клопоту: «Читаючи Бажана, — каже він, — це значить мати під рукою Грінченка і рядок за рядком, а іноді слово за словом, перекладати письменника з мови попередніх епох на сучасну... Письменник замикає себе і свою творчість в дуже обмеженому колі літературних ґурманів, при чому ґурманів явно націоналістичного напряму, закоханих в минувшину, в образи одклинщини... І знаменна річ, — поруч з архаїзмами йдуть в Бажана і численні іншомовні слова, саме ті, що найменш відомі, найбільш абстрактні, суто книжні. В ряді алітерації лексичне багацтво: різноманітні ритмічні ходи без сумніву свідчать про старанну і серйозну роботу **Бажана над своєю мовою».**

Відомий «уборщик» «націоналістичних» слів А. Хвиля також звернув увагу на М. Бажана. «Яскиня віри...» грузило пише він. Що таке яскин зразу сказати трудно, бо цього слова навіть в словниках немає. Слово яскиня польського походження й визначає воно — вертеп, печеру. Як бачимо, читач повинен мати при собі багато словників, знати всі мови для того, щоб зрозуміти, що хотів сказати М. Бажан... Вся збірка тов. Бажана уквітчана такими словами, як: берла, скнарі, яскиня, стиґма, акант, алярм, хлань, метоп, некрофіл, чвари, тамула, шпетні і т. ін. Хіба це ті слова — демагогічно питається вульґаризатор — які вживаються серед широких мас?»

Функцію слова у М. Бажана з'ясував також Я. Савченко. «Бажан використовує мову архаїчну в органічному і строго обмеженому відповідною темою поетичному контексті, — така тенденція реставрації старої лексики цілком доцільна через свою семантичну функціональність... Культура язикового смаку майже ніколи не зраджує Бажана, тоб то архаїка ніколи в нього не виникає на словесній тканині сучасної соціяльної теми. Почуття органічности мовного середовища для кожної теми — завжди у Бажана наяві — у високій мірі. Користання архаїзмами у Бажана не єдиний, а головне — не основний — а тільки допоміжний принцип лексічного збагачення. Є в нього інші — центральні й чинні способи: запровадження до своєї лексики технічно-будівельних, наукових слів і термінів, до речі завжди енерґійних та лаконічних. Тут. власне, слід ширше визначити: Бажан щедро використовує мовні ресурси з усіх галузів соціяльної практики».

Принцип Бажанового словника звемо поетичною індивідуалізацією мови. Кожен тип кожне епоха мають свою спеціяльну мову, жарґон, які поет не сміє загладжувати, а навпаки має виявити. Критики типу А. Хвилі — гробокопателі художньої літератури.

Щодо вживання слів, то стиль М. Бажана прикметний накопичуванням прикметників, повторів та порівань. Він любить, наприклад, такі describes:

Співчуття і вболівання,
ти — лікар, ти — фельшер,
Що вчасно ніколи не може прийти.
Ти перша і швидка допомога помершим
Яким не потрібна вже ти!

Або:

І ось підвелося; хрипить і реве
Серце предсмертне, що ледве, що майже
Що трохи померло й що трохи живе.
І це катастрофа, чи вихід і звитяг?
Це риск чи це криза? Це воля життя,
Це воля не згнити в проклятих, розбитих,
В протухлих, в прогнилих підвалах чуття.

Перша книжка М. Бажана — 17-ий патруль — тематично черпає з «громадянської війни». Більщу частину її становлять баляди. «Ґенеза жанру соціяльно героїчної баляди в Бажана, безперечно не в українському ґрунті, а в російському — з'ясовує Я. Савченко. Тут лінія жанрового впливу починається від Тіхонова, — власне, тільки від нього . . . Проте, факт запозичення жанру— момент зовсім невтральний з погляду Бажанової творчої самостійности». Найкращі баляди Бажана, — Пісня бойця, Протигас, Боєць, 17-та патруля.

Друга збірка — Різблена тінь — характерна відбиттям хвильовізму (М. Бажан був членом ВАПЛІТЕ), цебто розчарування советською практикою. Колишні героїчні дні:

— Це — дим боїв і дим жорстокий пожарищ,
Коли степи гули прибоями атак,
Коли напружено у ребра серцем вдариш,
І серце — відданий товариш, —
Не знає слова: переляк —
І ти ідеш і серце зламок твій
Набито захватом, як порохом набій —

протиставляє пет мізерії сучасности:

А ось тепер лиш вітер коливає
У серці порослі уже застиглих туг . . .
. . . Це тьма й туман росте навкруг.

Поет, з цим настроєм був зарахований до занепадників.

Романтика одшумілої большевицької революції, в якій поет участи не брав, примушує його задуматись над своїм становищем до її продовження. Поет бачить:

А я відстав, на мене не чекали,
Тепер же спробуй, здогони . . .

М. Бажан не мав зрозуміння до п'ятилеток і робітничих книжок. Третьою збіркою — Будівлі — М. Бажан здоганяє і міцно включається в український культурний процес. В Будівлях він пробує символічно зобразити нашу культурну путь. Твір сконструйований на ідеї порівнання епох, як мистецьких витворів. Собор, брама, фабрика — три епохи розвитку цивілізації в Україні.

. . . Мов клич одчайних сурм, —
щоб пломеніти і гриміти, —
Вставав собор на славу феодалу,
яскиня віри,
прощ.

Міська культура, символізована брамою, складається з праці ремісника, торгівця. Культура ця була нам чужа. Цих двох станів ми не мали, тому наша культура хліборобсько-аристократична, не подібна на европейську, міську. Брак ремісників спотворив наше село, — хоч цього народження й не хотіли бачити, — зробив його неформним, обдертим, жебрацьким.

За те новітня Україна доганяє Европу,

Тут
буяє труд,
і пруг
ляга на пруг.
і кут
ляга на кут.
Луна іде навкруг
споруд.

За промислової розбудови України, що її так брутально спиняла Москва, ішла дійсна, правдива розбудова нації. Але Москві не була потрібна українська нація з своєю індустрією й самостійною культурою, а тільки українська селянська та робітнича маса, дешевий колоніяльний «кулі». Тому будову фабрик та заводів спинено, а споруджения переведено у відання Москви, Та нас тут цікавить не стан промислової розбудови України, а її мистецьке відображення. Що Бажанові Будівлі зустрілися всюди з одностайним признанням свідчить про глибший підклад, що його дав їм поет.

Ідея Бажанового твору — діло, витвір, як первень культури. Культури немає поки немає охоти до чину і його витвору — діла. Народ — маса, поки працює анонімно. Маса — природа. Нація — не природа, а витвір культури, витвір не анонімних, а знаних осібностей. Витвір — це значить прийняття форми, подоби. А суть народу, його субстанції, лишається незмінна. Культура потребує захисту держави. Стара грецька культура загинула, бо в епоху геленізму держава перейшла до рук не-греків, а македонців, сирійців, египтян тощо. І наш собор був висаджений в повітря, як тільки впала Русь, Січ, та новітня Українська Держава. Та світ не є щось статичне. Чинними руками постійно міняється. Старе руйнується, нове будується, культура відроджується.

Культура — не тільки витвір осіб, талантів. Культура також витвір історії. Досі довго був у нас конфлікт між нашим ґенієм і чужою історією. Чужа історія і культура в Україні відбирали у нас нашу інтелігенцію і втягали її до своїх систем культур. Нам лишався під іменем українського народу сирий етнічний матеріял, «етнографія». Наші попередники заховували, віками консервували цей матеріял. Ми його хочамо переінначити. Хочемо, щоб повстав нарешті органічний зв'язок між цією масою, цим людським матеріялом та нашими культурними верхами. Між цією національною сметанкою, що її нам від якогось часу збирають улюблені сусіди, та варварськими низами. Хочемо, щоб нарешті зникло культурне напняття, що було, напр., між М. Зеровим та «сопливими»!

Ці й інші напруження витворили у нас масу «ножиць», що в їх висліді дух українського інтелігента захворів на гамлетизм, роздвоєння.

Стоїш у ваганні,
двоїшся,
і мариш.
У трансі проблем, і ділем, і оман,
І чуєш, як хтось промовляє —
товариш!
І чуєш, як інший нашіптує —
пан!

Вічно те саме: товариш чи пан, мімікрія чи дійсність, за нашу і вашу свободу, чи тільки за

свою землю і волю? Воля за одно, примус — за інше. В цьому трагедія української розбудови, гамлетизм українського інтелігента.

Гамлет — це інтелігенція, що народжується з аристократії, у нас — з народу. Його любов — Горацій, тоб-то культура. Конфлікт Гамлета — це конфлікт прийняття рішення перебороти лоялізм, стати політично чинним. Убити короля, як наказує повинність помсти за батька, чи «Боже царя храни!» як наказує вірнопідданське почуття. Інтелігенцію в Гамлеті зачіпило було пізнання, що знання зобов'язує. Українські інтелігенти — культурники думали, що можна опинитись на півдорозі, що знання вистарчить тільки збирати. Українська інтелігенція, що вийшла знизу і пізнала ласку Камен, так само раптом стала перед необхідністю рішитись: кому має служити її Муза? Чи рідному народові, як наказувало її ліпше знання, чи «рідному» Сталінові, як наказував чекіст? Що знання — то сила, наш інтелігент знав, назвавши так навіть одно своє видавництво. Але що знання, як колись походження зобов'язує діяти — це інтелігент, «принц данський», відкрив аж за національної революції. Кінчати високу школу, ставати інтелігентом — це не значить тільки набувати привілеїв...

І смерть Гамлета, яку бачив М. Бажан, це був в першу чергу кінець тих, що завше пробують жваво здатись.

Здатись на те і на це.
Мовляв, придивіться —
ось моє право,
Це ліве у мене лице.

Такі люди ніколи не стоять на своїм пості свідомо. Ці кон'юнктуристи не виконують жадних повинностей супроти кого б то не було, а тільки «кормляться». Не диво, що для таких типів життя на світі кінчається «червяком». Це песимізм іншого типу, ніж Плужників.

За М. Бажаном треба

На місце в бою своє
не набристи, —
А твердо стоя, прийти і стать.

Отже, навіть не випадково кудись дістатись, як завіяне вітром перекотиполе. Одина цінність, яку інтелігент має — знати де його місце в житті. Коли він цього не знає, він не виконує своєї функції як інтелігент — деградується. Принц крови, чи принц знання, коли буде довго роздумувати, принц чину йому «дозволить піти в денщики». Порядок буде завше захований і додержаний.

Гамлетизм — трагедія роздвоєння — тема ще іншої поеми того самого поета, Розмови сердець. Не дурно у Вибраних поезіях поет об'єднав обидві ці поеми, і Смерть Гамлета зробив тільки епілогом Розмови сердець. В Розмові сердець заторкнута спеціяльна болячка українського інтелігента, роздвоєність між приналежністю до російської та до української культури. Наш інтелігент російського виховання навіть на еміграції

в шафі, немов дідівську крилатку,
Двійника старомодного ще береже.

Пережитки нічого іншого, як тільки світоглядового дурману не дозволяють йому позбавитися решток цієї приналежности до кругу цивілізації лжетретього Риму. Багато наших земляків через короткозорість тримаються російської орієнтації, тим даючи Москві претензію на малоросійські мертві душі. Бажан проти цієї претензії Москви, заснованої на зраді —

Ти кажеш, що я твій, а я клянусь — готовий
дволике серце розламать навпіл,
і дати псам напитися із жил,
коли є крапля там
твоеї злої крови.

Це було сказане за влади советів, тому ніхто не сміє сказати, що українська Муза не мала громадської мужности. І це було сказане тоді, коли ціла Европа, за малими винятками, поклонялася Маґоґові в Москві.

Український поет, одначе, провадив далі: На смітниках чужих... сконала Русь (Росія), собакою голодною і худою. Сконала, головно, тому, що позбулась симпатій українського народу, української інтелігенції. В цім пункті скінчилось двоєдушіє. Але Москва видумала замість старої православної Росії нове огнище всесвітньої революції — СССР. Там старі російські

...убивці, сутунерики,
раби раба і служники слуги, —
всесвітнє падло і
сини російської великої істерики
і всесвітньої великої нудьги,
вселюдська гнусь...

здихали в своїй зачиненій конурі. Але ні, це падло не здихало, ця гнусь жирувала, вмирати вони заставляли інших. Перед цим СССР в Україні жадалось поклонів, як перед чимсь нам і москалям спільним. Принести жертву цезареві змушувано й Бажана.

На гасло української революції, викинуте «занепадними» хвильовістами, М. Бажан запізнено відгукнувся Трилогією пристрасти. Про неї Ол. Полторацький у Літгазеті (ч. 3/1934) каже таке: «Величезна й довжелезна поема, вся без винятку присвячена особистим переживанням автора, переживанням виключно психологічним, пов'язаних з бажанням М. Бажана подолати якісь перешкоди в його психиці, що заважають йому бути живим»... Захворіло серце в поета і він падає... Клінічний опис хороби... Зачинається з хандри... Інші гості: 1) заздрости люта й таємна тривога, 2) нудьга, 3) ляк... Бажан, на жаль, Хоч і приходить до фази радости, але — на диво ця радість у нього дуже позначена політично. На прочуд точний у списі своїх захворувань Бажан уникає виразности, коли виникає потреба чітко деклярувати свої... позиції... Бажан радить учитись у Аврори... відниці, від тисяча першого рядка неймовірно розтягнутої й гидотної жуватини Трилогії христрасти, Бажан уже учень Аврори. Бачся, перебудова закінчена. Насправді ж, діло з учнівством в Аврори стоїть зовсім не так просто, як це може здаватися деяким наївнякам. Насамперед, чого радить учитись Бажан у Аврори? Може активній класовій боротьбі? Може несхибній участі в пролетарській революції? Аж ніяк. Ось що він рекомендує перейняти в Аврори (перераховуємо все без винятку): 1) скупій тишині зненавиди, 2) продуманим тактом мовчання, 3) сформульованості напрямів і трактів, 4) зва-

жування серця, гранати і міці, 5) дбелості, 6) точности. Здається і все, лише невтральним ознакам міцної волі. Цього дуже і дуже замало для того, хто хоче учитися в Аврори більшовизму. Для радянського поета таке вчення є не тільки недостатне, а й просто таки дивне».

Такий був колись М. Бажан.

Та «дружба народів», видумана Сталіном для уможливлення «співжиття» москалів з українцями, та «советський патріотизм» видуманий теж ним, і обоє запряжені для служби оборони СССР, змінили при допомозі несхибного авторитету енкаведівського нагана М. Бажана. Зміна М. Бажана вразила не тільки нас. Про нову книгу поета, Ямби, рецензент Літгазети (ч. 55/1940) пише: «Нам доводилося чути від деяких читачів — Бажан вже не той, яким був. — І бреніла якась нотка жалю». Визначного колись поета приневолено доспіватись до советського імперіялізму.

Моя многомовна земля
Я чую, як ти встаєш,
Я чую, як ти ідеш,
Я чую, приходиш ти.

Для моря твоїх людей
Замало старих узбереж,
Для росту твоїх людей
Замало уже висоти.

М. Бажан перестав бути українським національним поетом.

Тільки тепер бачимо правдивість його автобіографічного визнання в Сліпцях: «Водою сліпого, водою мертвого забризкано очі серце мені». Садівник знайшов череп і орден і думає:

... Жить — це значить жить.
Зречевлювати труд,
Зречевлювати мисль,
Утілювати слово
В строфі поем, в пропорції споруд ...

Так, скажемо ми. Але, питаємо далі: для кого? Невже ж для Тімура?

Ю. Миколин

„Російське питання“ і Україна

I.

«Европа надто довго спала. Тепер вона пробуджується, щоб покласти кінець системі нападів, які цар намагається підготовити в різних кінцях своєї просторої держави», — заявив британський міністр закордонних справ, лорд Палмерстон, російському послові Поццо-ді-Борґо у 1837 р. Розбивши недавно Наполеона Бонапарте, европейські держави нагло станули перед загрозою грізнішого російського імперіялізму. Амбітний і безоглядний у своїй політиці цар Микола І вже не приховував перед ніким своїх намірів опанувати Туреччину й Балкани. У нікого не було сумнівів, що за цим приховувалися далекойдучі пляни опанування всього Близького й Середнього Сходу і Індії. Це ж ніхто інший, як саме Павло І укладав з Наполеоном плян вислання 24000 козаків на підбій Індії. Трагічна смерть не дала Павлові І здійснити цього пляну, але візія підбою Індії, а в першу чергу Туреччини, постійно стояла перед очима московських володарів. І саме Миколі І видавалося, що прийшов час реалізувати цю візію. Однак поразка у Кримській війні 1853—56 рр. на довгий час підірвала розмах експансії Москви.

Сьогодні Европа й світ знову переживають добу Миколи І, з тою лише різницею, що новий наслідник Миколи І — Сталін має кращі вихідні позиції для своїх аґресивних плянів, ніж їх мав сто років тому його попередник на московському престолі. Світ знову повторює слова лорда Палмерстона й готується дати відсіч московській аґресії. Нова «кримська війна» у світовому маштабі має вирішити на цілі століття долю світу і долю вікових надбань людської культури. Немає сумніву, що перемога чи поразка московських аґресорів у цій майбутній війні визначить на цілі століття теж і форми людського співжиття.

У всій своїй величині, тотально на терезах історії має вирішуватися доля світу. Тому теж тотальною має бути розв'язка самої московської проблеми в майбутній, може і недалекій, війні. Европейська дипломатія в минулому робила одну засадничу похибку у трактуванні російської аґресії: вона намагалася лише стримати московське імперіяльне просування вперед, локалізувати лише недугу, тоді як ця недуга вимагала негайної операції. Такою операцією могла бути тільки ліквідація московської імперії і відіпхнення Московщини до її властивих етнографічних меж. У наслідок такої політики европейських держав усі дотеперішні поразки Москви були, перефразуючи слова Леніна, «кроком назад», після чого Москва, відпочивши, робила два кроки вперед. І нині московські війська стоять на Ельбі, передмістях Царгороду і під ворітьми Індії. Якщо світ хоче раз назавжди позбутися «російського» питання, він мусить так штовхнути Росію назад, щоби вона вже ніколи більше не могла зробити ні одного кроку вперед.

Европейська дипломатія дала себе загіпнотизувати барабанній московській пропаґанді про неподільність і нерозривність російської імперії. Західні держави не можуть визволитися з-під ґіпнозу «единої Росії» чи теж «нерозривної родини народів Советського Союзу». А саме ця московська пропаґанда, постійне галасування Москви про «намагання капіталістичних аґресорів пошматувати Советський Союз», згл. Росію, постійне і вперте переконування про «братню, дружню об'єднаність» народів Росії, на якій, мовляв, розбилися походи Карла XII, Наполеона і Гітлера, є ключем до відкриття Ахіллевої п'яти російської

імперії. Цією п'ятою є визвольні прагнення і змагання «народів Росії», — народів поневолених Москвою й силою включених до російської, колись царської, а тепер совєтської, імперії. І в цьому власне суть справи, що Наполеон і Гітлер не врахували цього важливого фактора визвольних рухів поневолених Москвою народів. Карло XII взяв його до уваги, але запізно. Не врахували і навіть не хотіли його врахувати держави Антанти в 1918—20 рр., намагаючись ліквідувати большевицьку небезпеку, і також програли.

30 років тому західні держави дивилися на визвольну боротьбу поневолених Москвою народів, як виключно на внутрішню російську справу і в наявності її вбачали небезпеку послаблення протинімецького фронту. Найкраще висловив ці погляди в тому часі «Нью Йорк Таймс», жаліючи, що «Росія впала і на цілі покоління займе місце балканських держав, як шахівниця для всяких політичних інтриґ». З таких теж міркувань західні держави підтримували наскрізь реакційну інтервенцію ген. Денікіна, яка теоретично мала бути спрямована проти большевиків, а фактично була спрямована проти молодої національної української держави, що якраз у тому часі кривавилася в боротьбі з московською большевицькою аґресією.

Всупереч побоюванням «Нью Йорк Таймса» Росія не впала і не стала «балканською шахівницею». Ленін а по ньому Сталін вхопили в руки керму російського імперіяльного корабля і вивели його знов на шлях, намічений їхніми попередниками — царями. І знов Москва, зробивши крок назад, на просторі трьох десятиліть скочила не два, а декілька кроків вперед, займаючи не «місце балканських держав як шахівця для всяких політичних інтриґ», але місце загрозливого і небезпечного аґресора навіть і для своїх колишніх прихильників і союзників. «Внутрішня проблема» Росії вже вийшла далеко поза свої «внутрішні» межі і станула в увесь зріст перед Заходом, не тільки Европи, але і земної кулі, як примара московського імперіялізму. Однак західнім державам й тепер важко визволитися зі своїх застарілих схем і поглядів у російському питанні. Вони ще й дотепер добачають розв'язку цього питання у «відіпхненні Росії до меж 1939 р.», а що-найбільше у перетворенні її у федерацію, щоб, мовляв, Східня Европа не стала шахівницею. Вони не хочуть призадуматися над особливо щирим визнанням самої ж большевицької пропаґанди у тому, що лише завдяки збройній інтервенції і аґресії (в офіційному звучанні — «братній допомозі російського народу») московським большевикам вдалось задержати при новітній російській імперії СССР Україну, Білорусь, Кавказ і створити цим передумови для дальшої аґресії на інші народи. Врешті, вони не хочуть вивчати історії імперіяльного росту російської імперії на крові й багацтвах поневолених нею народів. Особливо важливу ролю, хоч і всупереч своїй волі, у поході московського імперіялізму відограла і нині ще відограє Україна.

II.

Історія Східньої Европи формувалася за участю і діянням трьох сил: української, польської і московської. Крім державнотворчої ролі організатора розпорошених слов'янських племен і військового бастіону Европи проти азійських кочових орд у період своєї ранньої державности, Україна ще на протязі довгих століть після втрати своєї державности залишалася культурним центром для всієї Східньої Европи, включно з Балканами. Ще у 17 ст., після більш як столітніх намагань Польщі знищити культурну окремішність України, українські вчені клали підвалини під все культурне життя Московщини. Саме ця культурна і духова вищість українського народу дала йому змогу зберегти свою окремішність у боротьбі з московським наступом на його душу. Завдяки своїм високим духовим якостям Україна ще й до сьогодні залишається форпостом Европи і її культури у боротьбі з наступом азійського духа тиранії і рабства Москви.

У половині 14 ст. на Сході Европи виступає друга сила — Польща. Її роля виявилася фатальною. Історія накинула Польщі завдання зорганізувати і об'єднати у вільному союзі три споріднені з европейською культурою народи: московсько-азійського наступу. Однак Польща заборол Европи проти зростаючої небезпеки польський, український і білоруський, як міцне не зрозуміла цього свого історичного завдання й спрямувала всі свої сили і зусилля на знищення саме тих сил, які мали бути її союзниками у боротьбі проти московського імперіялізму. Заанґажувавшись на протязі кількох століть у цю безвиглядну боротьбу за знищення духової і національної окремішности українського і білоруського народів, Польща не тільки не досягла своєї мети, але ще й сама знесилилася, знесилила ці обидва народи і штовхнула Україну на союз з Москвою, зготовивши тим і свою загибель.

Чи зрозуміли поляки свою історичну помилку? На жаль, і до сьогоднішнього дня, — ні. Політика поверсальської Польщі була продовженням політики старої Ягайлонської Польщі (клич «од можа до можа», пацифікації, нищення українських церков на Холмщині і Підляшші) і то в обличчі двох небезпечних для Польщі імперіялізмів — німецького і московського. Тут варто звернути увагу на характерну історичну аналогію: німецько-московські союзи так у 18 ст., як і в 1939 р. завжди приводили до ліквідації польської державности, при чому Москва завжди виступала з кличем захисту переслідуваних поляками українців і білорусів. Все ж таки після гіркого досвіду поляки ще й нині йдуть втертим шляхом і, сидячи навіть на еміґрації, не хочуть зректися своїх старих претенсій до українських і білоруських земель, Польща знов, керуючись своїми великодержавницькими амбіціями, може привести на Сході Европи до конфліктів і напружень, небезпечних і небажаних так для самої Польщі, як і для інших народів, в першу чергу українського.

III.

8 січня 1654 р. у Переяславі започаткувався новий етап історії Східньої Европи. Переяславська умова між Україною і Москвою мала бути союзом двох рівних держав під протекторатом одного володаря. Однак кожен з партнерів інакше розумів цю умову. Йдучи з конечности на союз з Москвою, гетьман Богдан Хмельницький мріяв про те, що цей союз дасть змогу закріпитися молодій українській державі, а з другого боку встановить раз назавжди мирні відносини на Сході Европи.

Москва ж діяла згідно зі своєю традицією і своїм характером: говорила одне, а думала друге. В описі посольства Маєрберґа до Москви подана цікава характеристика московських дипломатів: «Вони об'єднують у собі всі тонкості закостенілої облуди, щоб обманути чужинців, або подаючи брехню за правду, або промовчуючи те, що треба сказати, і ослабляючи зобов'язуючу силу всяких постанов на нарадах тисяччю хитрих викрутів, які зовсім зміняють зміст постанов так, що вони втрачають свою важливість».

Така сама доля постигла і Переяславський договір. Визволившись 200 років тому з-під татарського зверхництва, невелике московське князівство поволі по ширило свої володіння на всю північну частину Східньої Европи, захопивши Новгород, пробившись до Льодового океану, опанувавши Казань, а потім Астрахань і здобувши Західній Сибір. Не зважаючи на довголітні війни, Московщині так і не вдалося пробитись до Балтійського моря і здобути доступ до Европи. Вона далі залишалася напів-азійською державою. Однак її манила Европа так, як манила вона увесь час всіх азійських кочовиків. Це не була духова туга до Европи, до її культури. Якраз Москва робила всі можливі зусилля, щоби відмежуватися від духового контакту з Европою, з її культурними надбаннями. Москву гнав на підбій Европи гін номада, зачарованого оповіданнями про багацтва далеких країн, а ще може у більшій мірі інстинкт азійського деспота підкорити своїй волі всі інші народи. Чернець Фимофей дав ідеологічну підбудову цьому гонові своєю тезою про «Москву — третій Рим», після якого іншого Риму вже не може бути, а цар Іван III дав конкретну політичну програму, одружившись з останньою наслідницею Царгородського престолу та прийнявши для своєї держави герб Візантійської імперії — двоголового орла. Візантія і була першою метою експансії Москви на захід.

На шляху цій експансії стояла Україна. Вже Іван III мріяв про «воз'єднання» України зі своєю державою. Але щойно півтора століття пізніше, під час повстання Хмельницького, перед Московщиною виникли широкі перспективи зреалізування плянів Івана III. З уваги на ці можливості змінилася і політика Москви. Всі дотеперішні намагання Москви були спрямовані на здобуття Прибалтики. Лише на протязі другої половини 16 ст. Москва вела аж три війни за Прибалтику. Тепер, маючи до вибору Прибалтику й Україну, Москва вибрала цю останню. Тому теж, щоб забезпечити собі вільну руку для «прибрання Малоросії до рук», Москва пішла так далеко, що поспішила підписати мир зі Швецією і на підставі Кардиського договору 1661 р. віддала Швеції всі завойовані простори в Прибалтиці. Коли ж після замирення з Польщею в Андрусові перед Москвою стала дилема — куди спрямувати тепер свій удар: на Прибалтику чи на Туреччину, — вона знов вирішила на якийсь час забути про Прибалтику. «Конфлікт зі Швецією означав відмовлення від продовження активної політики на південному заході України. На це не могли погодитися ані цар Олексій Михайлович, ані його син Федір Олексієвич» — стверджують автори совєтської «Історії дипломатії», виданої в Москві 1941 року.

Хоч офіційна російська історіографія називає здобуття Петром I Прибалтики на початку 18 ст. «пробиттям вікна до Европи», то однак здобуття України було для Московщини відкриттям широких воріт до тієї ж Европи. Україна стала для Московщини великим пляцдармом, вихідною базою для всього дальшого імперіяльного наступу на Европу.

У виданій в 1790 р. в Лондоні брошурі «Небезпека для політичної рівноваги в Европі», авторство якої приписують шведському королеві Ґуставові III, стверджується про Росію: «Королівство, майже невідоме в Европі на протязі останнього століття і поступово збільшене на кошт всіх його сусідів . . . від 40 років стало загрозою для політичної рівноваги сил . . . Немає країни, спокою якої Росія не потурбувала б». Це ствердження невідомого автора брошури показує в яскравому світлі, як раптово Московщина виросла на велику силу після здобуття України, бо ж саме 40 років, про які згадується в брошурі, це період після остаточної ліквідації всіх прав України, як окремої політичної одиниці. Досить прослідити історію 18 ст., щоб ствердити незвичайний розмах московського імперіяльного наступу. 18 ст. — це доба перетворення напів-азійського московського царства в европецську російську імперію, яка «стала загрозою для політичної рівноваги сил» в Европі. На протязі цього одного століття Московщина закріплася на берегах Чорного моря, здобула вихідні позиції до пізнішого наступу на Балкани, до спілки з Австрією і Німеччиною зліквідувала Польщу, опанувала Кавказ, починає втручатися в справи турецькі (грецький проєкт Катерини II) з явною метою опанувати Дарданели і вихід до Середземного моря, опанувавши Польщу, включається активно в европейські справи (інтервенція у французькій революції, антианглійський союз Павла I з Наполеоном). «Я міркую над тим, щоб вплутати віденський і берлінський двори у французькі справи . . . Є багато причин до цього, про які не можна говорити. У мене багато незакінчених плянів і тому треба, щоб Відень і Берлін були зайняті французькими справами і не перешкоджали мені» — заявляла під кінець 18 ст. Катерина II свому міністрові Храповицькому. Вистачить одного погляду на карту, щоб ствердити, що вихідною базою у всіх політичних і військових ак-

ціях Московщини в 18—19 ст. ст. була Україна. Опанування України дало Москві змогу опанувати і Далекий Схід: Чорне море було колискою російської тихо-океанської фльоти, без допомоги якої Росії не вдалось би закріпитися на Далекому Сході.

Кримська поразка в половині 19 ст. стримала імперіялістичний розмах російської політики в Европі, а революція 1917 р., здавалося, приведе до остаточної ліквідації самої російської імперії Визвольні національні рухи поневолених народів поставили Московщину перед небезпекою відштовхнення її назад до її етнографічних кордонів і ліквідації її великодержавности. Створення незалежних національних держав на просторах російської імперії означало б повне виелімінування Московщини з европейського політичного життя та ліквідацію «російського питання», яким так був стурбований автор «Небезпеки для політичної рівноваги в Европі» і яке сьогодні зганяє сон з очей всього світу.

Цю небезпеку усвідомили собі в тому часі однаково і білі, і червоні претенденти до царського російського престолу. І саме факт, що однаково і Ленін, і Денікін головні свої сили спрямували на ліквідацію Української Народньої Республіки, вказує на те, якого значення надає Москва справі задержання за всяку ціну саме Україну, як своєї колонії. Денікінові йшло взагалі про збереження російської імперії. І саме те, що Денікін спрямував свій наступ на Україну, а не на Москву, є підтвердженням того, що питання «єдности Росії», тобто цілости російської імперії, було для російських монархістів важливіше, ніж питання того чи іншого політичного режиму в нутрі тої імперії. Тому теж нині білі російські еміґранти, не зважаючи на свою ненависть до большевизму, хвалять Сталіна за те, що «врятував Росію», і часто стають до послуг теперішнього московського большевицького режиму, від якого 30 років тому втікали.

Для московських большевиків питання України — це було питання бази для розгортання свого походу на Балкани. Саме Україна й Білорусь були тією базою для большевицького наступу на Польщу в 1920 р., за якою мала прийти Німеччина, і вся Західня Европа. Ленін у своїх закликах у той час вказував на те, що південний (тобто український) фронт є вирішальним для існування большевицької революції. Однак кільколітня боротьба України виснажила їхні сили так, що вони закріпивши за собою Україну і Білорусь, вирішили на якийсь час заспокоїтися тезою про «соціялізм в одній країні» і відкласти свій похід на Захід на пізніший час. Таким чином українська визвольна боротьба в 1919—20 рр. на цілих 20 років загальмувала московсько-большевицький наступ на Европу. Україна без зрозуміння і підтримки Европи ще раз стала форпостом цієї ж Европи і надбань европейської культури. Червоній Москві вдалося цей фронт здобути й перетворити в ідеальну вихідну базу для пізнішої експансії. Немає потреба доказувати, що, маючи Україну, Москва має змогу контролювати сьогодні Польщу, Чехословаччину й балканські країни. Не дарма ж большевицькі армії, які наступали під час останньої війни на Польщу і Балкани, мали офіційну назву українських армій. Інша річ, що ці армії не захищали українських інтересів, але вже їх сама назва вказує на те, що якраз Україна була і до нині залишається вихідною базою для діяння московських армій в цьому напрямку.

IV.

Опанування України Москвою створило, крім стратегічно-політичної, також і господарську базу для розросту й зміцнення російської імперії. Це особливо яскраво виявилося в 1918 р., коли Україна, хоч на короткий час, справді унезалежнилася від Москви. У той час, як потверджується в офіційній советській «Історії ВКП(б)», «важко було в советській Росії. Не було хліба. Не було м'яса. Голод мучив робітників. Робітникам Москви і Петрограду видавали по півчетвертини хліба. Фабрики не працювали, або майже не працювали: не було сировини, палива... Большевицька партія розуміла, що... країна може повернути собі втрачені райони харчів, сировини й палива тільки шляхом довгих і запеклих боїв з ворогами». Тому то, здобувши українські землі, большевики використовували увесь наявний залізничий транспорт для вивозу з України харчів, сировини і вугілля на північ, у Московщину. «Український хліб врятував революцію» — стверджували згодом большевицькі вожді. Але якщо б навіть большевизм був закріпився в Московщині й без допомоги українського хліба, то без України, обмежений до чисто московських теренів, большевизм не став би ніколи такою імперіяльною загрозою для світа, якою він є сьогодні. Ленін свого часу заявив, що «Донбас — це всесоюзна кочегарка». Перефразуючи його слова, можна сказати, що Україна — це всеросійська фабрика зброї, якщо не тепер, то ще до недавніх років, поки Москві не вдалося розбудувати своєї важкої промисловости за Уралом. Та й ця промисловість могла бути розбудована тільки за допомогою українських господарських ресурсів, зграбованих з України, не говорячи вже про рабську працю міліонів засланців, депортованих теж з України.

До першої світової війни Україна була головною й майже єдиною базою російської промисловости. У 1913 р. продукція вугілля в Україні становила 87 проц. всієї вугільної продукції Росії. Україна була в тому часі головним джерелом постачання вугілля для промисловости всієї центральної Росії, включно з Московською промисловою округою, тоді як Петербург і північна Росія постачалися вугіллям довезеним з-закордону, переважно з Англії. Коли ж під час і після війни довіз вугілля з-закордону припинився, Україна стала постачальником вугілля для всієї европейської Росії, згл. Советського Союзу. Навіть уже в пізніших роках коли большевики розбудували свою вугільну промисловість за Уралом, українське вугілля становило і ще сьогодні становить поважну частину у загальній продукції в СССР: у 1928 р.: — 70 проц., у 1939 р. — 59 проц. всесо-

юзної вугільної продукції! У совєтській «Економічній географії» Н. Баранського стверджується, що постачання всіх залізниць європейської частини СССР базується на вугільній промисловості Донбасу, а Центральний Комітет ВКП(б) у своїй ухвалі з 17 січня 1929 р. стверджує, що «індустріялізація нашої країни якнайтісніше зв'язана з ростом вугільної промисловости взагалі й Донбасу зокрема. Донбас є основним постачальником мінерального палива для промисловости й транспорту і коксу для металюргії й хемічної промисловости».

Таке саме бачимо і в інших ділянках важкої промисловости. Так, напр., видобування залізної руди в Україні становило в 1913 р. понад 70 проц. всього видобування залізної руди в Російській імперії, а в 1935 р. — біля 64 проц. всього видобування в СССР, продукція чавуну в Україні становила 78 проц. у 1913 р., 76 проц. у 1925—26 рр., а за новим п'ятирічним пляном, тобто на рік 1950 — 49,4 проц. всієї продукції СССР; продукція литої сталі — понад 64 проц., а вальцованої сталі — понад 65 проц. всієї продукції сталі в Росії в 1913 р. У останньому п'ятирічному пляні на Украну припадає ще 34,6 проц. совєтської продукції литої сталі.

Не менш яскраво виявляється участь України в іншій господарській ділянці Росії — сільському господарстві. Україна — шпихлір Европи від найдавніших часів і до останнього часу залишається в першу чергу шпихліром Москви. У 1909—13 рр. російських уряд експортував з України щорічно 43 мільйони тонн пшениці, 27 міл. тонн ячменю, 6 міл. тонн жита, тоді як з інших земель російської імперії експортовано 1 (один!) мільйон тонн пшениці, 10 міл. тонн ячменю і 2 міл. тонн жита. Цю свою «почесну» ролю шпихляра Москви і Хлібного та харчового магазину московсько-большевицьких армій виконує Україна ще й до нинішнього дня. За плянами останньої п'ятирічки Україна має дати в 1950 р. 68,2 проц. всесоюзної продукції цукру. До останньої війни Україна і Північний Кавказ (Кубань) давали 90 проц. всієї всесоюзної продукції олії. Не треба згадувати, що від 20 років Москва, передчуваючи небезпеку втрати Украни, намагається за всяку ціну унезалежнитися від української промисловости і харчової продукції, розбудовуючи свої господарські центри на Уралі і за Уралом. Однак, як показують дані, не дивлячись на всі зусилля і мільйонні людські жертви, їй ще повністю унезалежнитися не вдається, принаймні в деяких ділянках продукції.

V.

В 1917 р. після упадку царату тодішні українські соціялістичні «батьки народу», — як Винниченко й інші його партійні товариші, — обманювали себе (а врешті обманули весь український нарід) тим, що, мовляв, тільки царська Росія була ворогом прав українського народу і що російські демократи не посягатимуть на волю й суверенність українського народу і за багатствами його земель. Політика Керенського, а згодом і большевиків, показала, що такі сподівання були безпідставними і наївними. Це й цілком зрозуміле. Денікін, Керенський, чи Ленін однаково були росіянами і питання збереження «цілости російської імперії» було головним законом їхнього діяння. А Україна і єдність (і взагалі існування) російської імпері — це два нерозривні поняття, які так вкорінилися в свідомості навіть пересічного росіянина, що він, почувши про плян унезалежнення України, з обуренням буде відкидати ці пляни і ніколи не погодиться добровільно про відділення (або хоч надання автономії) України і створення незалежної української держави.

Сьогодні ми знов стоїмо напередодні нового 1917 р., коли вирішуватиметься питання російської імперії. І знов деякі західні політичні діячі переконують себе й інших в тому, що, мовляв, тільки большевизм є небезпечний для світу, а російська демократія перетворить російського ведмедя в миролюбне покірне ягнятко. Тому, що факту національних визвольних змагань поневолених Москвою народів недобачати вже ніяк не можна, Захід охоче сприймає суґеровану російською еміґрацією концепцію федерації на просторах колишньої царської імперії й теперішнього СССР. Очевидно, згідно з цими плянами, Україна мала б стати й надалі невід'ємною (знов таки невід'ємною!) складовою частиною цієї федерації. Тут знов виявляється історична імперіялістична тенденція Москви, що по-черзі приймала, залежно від обставин. різні маски: «зібрання всіх руських земель»: «братня допомога українському народові», а тепер — «федерація», за якими скривалися й далі скриваються старі пляни створення світової імперії «третього й останнього Риму». А покищо федерація має зберегти єдність теперішньої імперії в найскрутнішому для неї часі. Переяславська угода показала, як Москва розуміє федерацію. А для того, щоб задержати Україну в складі своєї імперії, Москва готова піти на всякі підступи і витівки: Сталін встановлює червоно-блакитний прапор, солідаристи приймають тризуб Володимира за свій герб, а Керенський дарує федерацію. Світ мусить зрозуміти одну істину: біла, чи червона, «єдинонеділима», «всесоюзна», чи «федеративна» Російська імперія завжди буде «питанням» для світу і то питанням, що в першу чергу приноситиме зі собою напруження, неспокій, загрозу і страх. Його ліквідація буде завершена тільки тоді, коли на Сході Европи, на руїнах Російської імперії будуть зорганізовані і закріплені національні держави народів, що сьогодні є поневолювані тою імперею. Питання це буде розв'язане в першу чергу тоді, коли вільна Україна перестане бути базою для сили Російської імперії, а стане тим, чим вона покликана геополітичним положенням бути: чинником рівноваги на Сході Европи й одним із головних вогнищ єднання між народами Европи і Азії, а рівночасно заборолом і гальмою наступу переємників Тамерляна на культуру Европи.

СКЛАДАЙТЕ НАЦІОНАЛЬНИЙ ДАТОК

Інж. С. Процюк

Сучасний стан транспорту в Україні

II. ШОСЕЙНЕ ГОСПОДАРСТВО.

Найбільшою сторінкою транспорту в Україні є її звичайні дороги та биті шляхи. На Україні переважали все т. зв. ґрунтові дороги, які взагалі не являють собою шляху в технічно-комунікаційному значенні й найчастіше не мають навіть бічних ровів. Роки воєнних дій 1941—44 рр. показали особливо яскраво, що в більшості областей України, не зважаючи на завершення двох з половиною совєтських п'ятирічок, треба було послуговуватися переважно отими ґрунтовими дорогами. Ті дороги являються весною і восені часто прямо непроходимими, — факт, який не тільки безмежно утруднює кожний вид військового транспорту, але, що є ще більше важливе, запричинює дошкульні, довготриваючі перебої в постачанні населених точок, зв'язаних із районними центрами чи залізницями якраз отими дорогами.

Шосейні дороги мали до першої світової війни довжину всього біля 3500 км. (що дає середньо 15 м. на 1 квадратний км.). В 1935 р. досягла довжина шосейних доріг по УССР (в тогочасних границях) біля 9000 км., але ріст цієї довжини треба приписати головно розбудові шляхових сполучень між Києвом, Харковом та Ворошиловградом з однієї та Москвою з другої сторони. Не менше густота шосейної сітки виносила тоді дальше ще тільки 2,8 км. на 10 000 мешканців. В багато кращому положенні є і тут західні області України; одна тільки Галичина мала вже в 1914 р. 10 000 км. шосейних доріг (названих там «гостинцями» або «цісарками»). Але польська окупаційна влада не тільки не побудувала жодних нових доріг [1]) але занедбувала навіть консервацію вже існуючих битих шляхів так, що в періоді 1919—1939 рр. вийшла на перше місце Карпатська Україна, і щодо густоти шосейних сполучень (32,3 км. на 10 000 мешканців, при загальній довжині в біля 2500 км.) і щодо якости шляхів. В періоді 1935—1941 рр. побудовано совєтською владою ряд нових шосейних доріг на Україні, але всі вони мали здебільша чисто воєнне значення, для господарства України була важлива тільки реконструкція шляху Київ—Львів на автостраду. Загальна довжина шосейних шляхів в Україні виносила (за неповними даними) 28 000 км., це дає пересічну густоту 6 км. на кожних 10 000 мешканців. Коли прирівняти ці цифри, напр., зо станом у Німеччині (довжина шосейних доріг на день 31. 8. 1938 р. — 213 395 км., густота біля 29 км. на 10 000 мешканців), тоді бачимо скільки треба буде ще зробити в Україні, щоби досягти середнього европейського рівня. Тут треба ще взяти на увагу, що війна 1941—44 рр. нанесла українському шляховому господарству величезної шкоди; вистане тут тільки згадати, що 94 проц. усіх мостів було повністю знищено воєнними діями. Відбудова доріг у 1945—48 рр. переводиться щоправда приспішеними темпами, але рівночасно незвичайно недбало та недоброякісно і так, напр., програма відбудови на 1948 рік заключає в собі відновлення великої кількости доріг, які були вже власне буцімто «відновлені» в 1945 чи 1946 роках. Іншими словами, й тут завдяки штурмівським методам треба виконувати ту саму роботу два рази. Що таким чином на вічні ремонти зуживається кошти, які б можна було мати на будову н о в и х доріг, це зовсім ясне. Тому, якщо приглянутись, напр., карті шляхів Донбасу, вражає образу факт, що одинока правдива шосейна дорога лучить тільки Константинівку, Артемівськ, Горлівку та Єнакієве, та друга Макіївку, Сталіно та Мандрикіне. Ще існує третя дорога між Ворошиловградом та Ворошилівськом. Усі ті три дороги становлять одірвані відтинки і не є зовсім сполучені між собою так, що не являють собою якоїсь окресленої сітки шосейних шляхів. Дійсна ж сітка шляхів Донбасу складається у величезній більшості як і в решті України зо звичайних грунтових доріг [2]). Як погано стоятиме діло із шосейним господарством навіть у близькому майбутньому, свідчить такий приклад, що в ц і л о м у важливому і н д у с т р і я л ь н о м у Криворіжському басейні намічалося побудувати в 1948 р. — 15 км., а в 1949 р. — всього 20 км. нових шосейних доріг. Такі черепашині темпи розбудови українських доріг сміє ще совєтський офіціоз називати досягненням [3]). Ситуація в дотепер кращих під цим оглядом західних областях України зміниться мабуть незабаром також дуже в некористь, бо якже ж там і може поступати належно будова шляхів, коли одинока фабрика холодного асфальту, будована зараз у Скалі Подільській досягне щойно в 1950 р. продукції в 480 тонн асфальту на добу, це значить якраз ледви тільки, скільки треба на покриття 1 км. шоси [4]).

Цікаво одначе рівночасно тут відмітити, що, якщо йдеться про імперіялістичні чи воєнні цілі, тоді московська окупаційна влада вміє надати належні темпи роботі. Так, в останньому часі (в плані четвертої п'ятирічки) побудовано і з К и є в а н а с х і д модерні нові автостради; будова однієї із них, до Сталінграду, шириною в б і л ь ш е як 12 м. є вже майже повністю закінчена. Оті автостради вимикають усі більші українські місце-

---

[1]) Одинокою новобудовою була дорога між Ворохтою та Жаб'єм, на Гуцульщині. Вона була виконана так недоброякісно, що при кожному виливі гірських потоків була все перервана в кількох місцях і насправді для автомашин не надавалась.

[2]) Грунтові дороги треба одрізнити від пільних доріг. Пільні дороги це дороги виключно сільсько-господарського значення. Грунтові дороги не відрізняються щоправда я к і с н о на багато від пільних доріг але вони куди ширші (їх ширина доходить у деяких місцях 20 а то й 30 м.) та пробігають на багато довших відстанях.

[3]) «Правда» від 17 січня 1948 р.

[4]) «Радянська Україна» ч. 179 від 26 серпня 1947 р.

вості і, не зважаючи на свою модерність, не мають для нашого народнього господарства жодного більшого значення. Під час коли, вже не то що в усіх рільничих областях України, але навіть у найбільше промислових районах Придніпров'я, Криворіжжя чи Донбасу ледви чи вистачає коштів на будову кількох десятків кілометрів найконечніше потрібних доріг та й то крім цього закликають безупинно до заощаджень, у тому самому часі советські міністерства зуміли знайти мільйонові кошти на такі дороги військового значення як Красноводськ—Урґенч, Дагестанська дорога в Кавказі, Дюшамбе—Ура—Тюбе, (центр. Азія), а передусім відома памірська дорога між Оґ та Хороґ [5]), довжиною в 700 км., яка переходить місцями на висоті 4700 м. і належить до найвище положених у світі. Кошти будови тільки цієї одинокої дороги вистачили б на побудову доброї сітки шосейних шляхів у цілій степовій, південній Україні, яка із усіх наших земель визначається найгіршими дорогами.

Поганий стан доріг в Україні гальмує дуже сильно ріст кількості автомашин в нашому народньому господарстві. По причині окупаційної політики Польщі найгірше виглядала справа в Галичині, в якій у 1939 р. припадало ледви 4 автомашини на 10 000 мешканців, краще було вже в Карпатській Україні, в якій цей показник виносив 14 автомашин. У 1940 р. працювало в УССР в сільському господарстві 50 000 вантажних автомашин, загально ж можна приблизно прийняти, що в 1940 р. було в Україні найбільше біля 120000 автомашин (з того ледви 10 проц. легкових). Перевищали тоді Україну навіть маленька Бельгія чи Данія; для орієнтації подаємо цифри, які характеризували поодинокі краї ще в 1938 р.:

Країна	Автомашини в 1000 штук		
	легкові	вантажні	разом
ЗДА	25 470	4235	29705
Велика Брітанія	1928	490	2418
Німеччина	1326	382	1708
Канада	1106	200	1306
Австралія	506	226	732
Південна Африка	243	41	284
Аргентіна	208	56	264
Нова Зеляндія	191	49	240
Бельгія	146	78	224
Швеція	139	53	192
Бразілія	105	54	159
Данія	153	40	143

Очевидно, що сьогодні згадані вгорі показники є багато вищі. Зате сьогоднішна ситуація в Україні виглядає ще гірше. В 1941—45 рр. український парк автомашин зменшився катастрофально й на наших землях працювало після закінчення війни ледви кілька десятків тисяч вантажних машин. Який слабкий був цей парк ще в 1947 р., бачимо хоча б з цього, що в одному із січневих чисел «Радянської України» з 1948 р. називається смішно малу доставу 6000 автомашин продукції Московського, Горківського та Ярославського заводів «рішальною і величезною» допомогою. До речі, це наступство загарбницької економічної політики Москви, що Україна, не зважаючи на свою велику металюрґійну та машинобудівельну промисловість залежала всеціло до найновіших днів від російських поставок. Щойно страх, що по причині хронічного браку середників транспорту буде зірвана достава хліба, цукру та інших харчових продуктів з України в Москву, заставив Госплан СССР рішитись розпочати в 1946 р. будову автомобільного заводу в Дніпропетровську та автоскладальних заводів у Львові та Одесі. На жаль, Дніпропетровський завод ледви чи зможе дати першу продукцію перед початком 1950 р., а крім цього вона ограничена тільки до одного типу вантажних автомашин (3 тонни) і наше народнє господарство буде залежати й дальше в дуже багатьох випадках від російських достав. Доказом «піклування» Політбюра та доказом «рівноправства» УССР може послужити тут факт, що побудова наміченого в тій же четвертій п'ятирічці нового величезного автомобільного заводу в Ульяновську (над Волгою) поступила куди дальше вперід як у Дніпропетровську, а його продукція не є зовсім ограничена до одного типу автомашин. На його устаткуваня використовується також найкращі варстати з ЗДА, а передусім із Німеччини, (демонтаж та свіжа продукція у плані репарацій), хоча з центрів німецького варстатобудуваня у Дрездені чи Липську є на половину ближче до Дніпропетровська як до Ульяновська. Невеликі мотоциклетні заводи Київа та Харкова також не заспокоюють ані в малій частині потреб українського населення.

Зовсім не дописує місцевий транспорт у містах. У Київі було в лютні 1948 р. тільки 3 тролейбусні лінії, на яких ходило ледви 16 тролейбусів, а плян їх збільшення у квітні на 22 називається советським звичаєм «досягненням».

Думав би хтось, що може транспорт пасажирів відбувається здебільша якимсь іншим способом. Отож нічого подібного — в тому ж лютні 1948 р. виїздило на трамвайні лінії міста всьогона-всього 165 вагонів. Це в місті, яке в 1939 р. мало 846 000 мешканців, у столиці УССР, під самим ЦК КП(б)У та Ради Міністрів УССР. Що ж тоді дивуватись, що в Сталіно (462 000 мешканців у 1939 р.) відбудовано до 1948 р. тільки дві трамвайні лінії, а робітники й працівники в містах України, й так уже перемучені та втомлені намірно важкою працею, мусять ще й сьогодні, 4 роки після вигнання німців, поконувати щоденно кілометрові маршрути своїми власними ногами. Вирощування «советських патріотів» з-посеред міського населення України в таких умовинах напевно дає результати, які не дуже то втішають Кремль. Але й українські техніки та інженери повинні памятати, що ділянка автотранспорту вимагатиме від нас особливо великого вкладу праці.

[5]) В Хороґ знаходиться також знана високогірська станція досліджування окліматизації рослин у великих висотах; особливо великі заслуги в цій ділянці поклав відомий український учений Михайло Опанасович Лисавенко.

Замість фейлетону

КІНЬ НЕ ВИНЕН *)

Категорично заявляємо: кінь, хоч він і буланої масті, не винен.

А втім, про коня скажемо ще нижче. Спочатку — дещо про одного прокурора. Певніше — про виконуючого обов'язки прокурора Київської дільниці. Південно-Західньої залізниці тов. Проценка.

На ввіреній Проценкові дільниці є магазин. 123 відділу робітничого постачання Дарницького відділу залізниці. Завідуючим цим магазином був якийсь А. І. Пінхус. Як він працював, довгий час цього ніхто не знав. Та ось діяльністю Пінхуса зацікавилась Київська торговельна інспекція. Інспектор тов. Маркевич, який перевіряв роботу Пінхуса, трохи підняв завісу над таємничою діяльністю цього працівника прилавку.

Пінхус, перш за все, на свою користь відрегулював вагу. Він обважував, обраховував споживачів. Ціну на хліб він встановлював сам, і таку, яка теж була йому на користь.

Інспектор заглянув і в допоміжне приміщення. Там лежав печений хліб, чотири мішки борошна. Ніяких документів (накладних) про те, звідки одержано ці продукти, у Пінхуса не знайшлося.

Інспектор склав акта, якого підписав і сам Пінхус.

Торговельна інспекція запропонувала начальникові відділу робітничого постачання Мартиненку негайно зняти Пінхуса з роботи, а матеріял на нього був переданий згаданому прокурові тов. Проценкові для притягнення злодія до відповідальності.

Здається все ясно. Злодія впіймано. Зроблено все для того, щоб припинити діяльність шахрая, покарати його.

Проте, так тільки здається. Бо насправді справа чомусь повернулась зовсім в інший бік.

Мартиненко не виконав постанови Державної торговельної інспекції — чомусь не зняв підлеглого йому Пінхуса з роботи.

Ну, а прокурор? Для прокурора не повинно бути «дрібних» справ, коли йдеться про захист державних інтересів. А от тов. Проценко вирішив інакше.

— Не вагонами ж розкрадають, то нехай хтось інший займеться цією справою.

І він доручив розслідувати справу шахрая Пінхуса не кому іншому, як одному з працівників відділу робітничого постачання — Зарубіну.

Зарубін застосував всі відомі йому методи розслідування, але Пінхус вперто не визнавав себе винним. Нарешті Зарубін застосував останній метод. Як пише він у своїх висновках, «при особистій і дружній бесіді з Пінхусом» той розповів усе. Висновок Зарубіна довгий і плутаний, але ясно одне.

Виявляється винен ... кінь буланої масті.

Як розповів «у дружній бесіді» Пінхус, а Зарубін в акті записав — в одного робітника нібито є в розпорядженні незвичайний кінь. Бувають дні, коли він може їсти тільки ... печений хліб. В якесь свято той робітник розщедрився і купив для годівлі коня аж два пуди хліба ...

Потім ... Одне слово, Зарубін лишився задоволеним «дружньою бесідою» з Пінхусом, його відповідями і написав висновок, що ніяких претензій до нього нема і не може бути.

Та поки Зарубін оформляв свої висновки, Пінхус захопив з каси магазину 13 500 крб. і зник.

А прокурор? Прочитавши висновки Зарубіна про буланого коня — тобто байку про сиву кобилу, — Проценко написав висновок: «підстав для притягнення Пінхуса до кримінальної відповідальності немає».

Дарма втік Пінхус. Другого такого прокурора, як тов. Проценко, ми певні, він не знайде.

Г. Загадченко.

(«Радянська Україна» ч. 149/49 р.)

*) «Малий фейлетон», що його містимо — не «побрехонька» ума розваги читача, а правдивий випадок. Випадок цей — один із тисячів і тисячів — досить промовисто свідчить про всі «переваги» большевицько-московського ладу над усіми іншими.

Редакція.

ІСТОРИЧНІ АНЕГДОТИ З НЕДАВНЬОГО - МИНУЛОГО

I.

Відомий критик і літературознавець, автор збірки «Віта нова» Андрій Ніковський був у житті дотепною людиною. Пригадується мені такий факт.

1917 року влітку, коли він був головним редактором часопису «Нова Рада», що виходила тоді в Києві на місці давнішого часопису «Рада», в експедиції Видавництва було багато клопоту з адресуванням часопису до різних міст поза Україною — до Московщини, Сибіру, Кавказу, бо й там були українські передплатники. Ось трапився передплатник з Красноярська (теперіш. Новосибірськ, у Сибіру). Молоді хлопці середньошкільники, що надписували адреси, наклеїли наліпку на бандеролі «Червоноярськ» і відіслали на пошту. Через пару днів пошта вертає бандеролю з поміткою: «Такого города не существует». Якраз зайшов до експедиції А. Ніковський в моменті, коли ми на всі лади дискутували з приводу «невігластва київської пошти». Посміхнувся редактор і каже: «Українізуйте, хлопці, але в межах України — раз, і в межах зручнопізнавальности — два.

II.

В будинку Педагогічного Музею в Києві влітку 1917 року відбувається саме засідання Центральної Ради. Головує Мих. Грушевський. Якийсь генерал ламаною українською мовою лає «на всі заставки» Російський тимчасовий уряд, а особливо штаб так зв. Верховного командування. Серед публіки на бальконі чутно вигуки: «По-українськи! Говорить по-нашому!» Генерал не звертає уваги і ще більше захоплюється «общепонятним», лише чути окремі українські слова: «Геть! Руки короткі!»

Проф. Грушевський посилено дзвонить і, спинивши промовця, каже:

«Руки нехай короткі, але Ваша промова задовга!»

Подав Ю. К.

РЕЦЕНЗІЇ

Похід Москви

(«Іван Лютий і розвій Російської Імперії»).

Harold Lamb: THE MARCH OF MUSCOVY
(Ivan the Terribile and the growth of the Russian Empire), Garden City, N. Y., 1948.

В цій книжці описане народження московської імперії та її розвиток, почавши від купки дерев'яних халупок на негостинній і нічим не береженій рівнині, до світової потуги. Автор, сам журналіст і, — як видно з інших його творів («Джінґісхан», «Тамерлян», «Нур Магаль», «Омар Хадіян», «Монгольське царство Кубіляй Хана»), — особливо зацікавлений та добре ознайомлений з монгольськими підбоями світа, взяв дуже добрий метод: не то історичний репортаж, не то історична розвідка, що дуже причиняється до зацікавлення читача. Хто взяв книжку в руки, притягнений її сенсаційним дещо наголовком, напевно дочитає її до кінця. І не пожалує.

Джерелом матеріялів до тієї книги послужили не тільки московські історики, а зокрема Ключевський, але теж у великій мірі спомини чужинецьких самовидців, які мали нагоду побувати в Москові, щасливо вернулися та описали свої враження. Це були англійські й голяндські купці, яким еспанська армада загородила дорогу до Індій і Китаю, і вони мусіли через те шукати іншого морського шляху вздовж північних берегів Европи й Азії, німецькі й шотляндські військовики в московській службі, посли й амбасадори західніх народів, що попали в московський двір.

Автор не обмежується вичислюванням та пов'язанням історичних фактів, з яких дуже багато маловідомих, а то й зовсім незнаних, українському читачеві, як ось, напр., те, що погромник шведів і тевтонських лицарів, Олександер Невський, не тільки сам скорився татарському ханові, але й змусив до того міста Володимир і Новгород, за що йому публично власний син дорікав, що він «наклав кайдани рабства на вольних людей»; що мати Івана Лютого була з українського роду князів Глинських; як то Іван Грозний залицявся до англійської королеви та яких хитрощів мусіли вживати англійські дипльомати, щоб без образи спекатися непрошеного жениха. Він старається зглибити саму істоту, — жорстоку і незрозумілу для західньої людини, — московської психології, що якраз тоді народилася, коли впали татарське ханство й візантійська імперія та залишили Москові в спадщині те, що мали найгірше: татарську методу виборювання послуху через страх і візантійський облудний сервілізм. Московська душа стояла на роздоріжжі між Сходом і Заходом. Іван Лютий увесь час пер на захід, до Північного і Балтійського морей, щойно під кінець життя звернувся на схід і тим вирішив долю московської імперії, заклав підвалини під її світову потугу. Це мало статися під намовами його свояка, пізнішого царя Бориса Ґодунова, що сам був татарського роду.

Перед нашими очима стають старі прийомі, знані нам з большевицької дійсности: не даром большевики відносяться до постаті Івана Лютого із своєрідним пієтизмом, на який тільки здатна большевицька натура. «Ліквідація куркуля, як кляси» мала свій взірець з-перед більш як чотириста літ у ліквідації боярина, як кляси, що її з такою ґрунтовною систематикою перевів Іван. Пляновий, організований, масовий політичний терор знайшов свого предтечу в масових екзекуціях в Новгороді, де рівними ґрупами кожного дня пускали людей під лід. Боротьба з релігією не так через репресії, як через насміх, теж не вигадка большевиків, — тут могли вони нав'язати до традиції, коли то Іван Лютий посадив московського патріярха на осла і під сміх юрби опроваджував його по вулицях Москви. Тут знайдемо і «передишку» між хвилями терору і заманювання «спеців» ремісників і лікарів з Англії від королеви Єлисавети. Там і попередник Власова, князь Курбський, що служив полякам, і білоґвардейська еміґрація в виді боярських утікачів, що в змові зо своїми свояками в Москові майже непомітно завели кримського хана до Москви в 1571 р. та помагали її руйнувати. І «доблесная красная армія» теж в Івана може знайти своє коріння: за свідоцтвами самовидців у Москові на той час налічувалося 80 000 постійного війська; кольосальна сила, як на ті часи, що викликало інтерпеляції і голоси затривоження у шведському парляменті.

Тоді ж і зачався славний «марш до Пацифіку», що за одну генерацію перейшов двічі стільки, скільки американці за 150 літ. Це ж Іванові козак Єрмак приніс у дарунку Сибір. Але що найцікавіше, це національне походження здобувців Сибіру, що губиться в туманності московської історіографії, але ярко виступає в чужинця. Правою рукою Єрмака і його наступником був запорозький козак Грицько Пуня, що знову мав за свого товариша теж запорозького козака Кольця (Колець). Бог один знає, яким чином попали туди ці бурлаки, але звоювали вони ввесь північно-західний Сибір і принесли його в дарі «білому цареві» (в деяких монгольських племен білий плащ рівнявся візантійській пурпурі, звідти й означення «білий хан» і пізніше «білий цар»).

Заінтересовано слідкує читач за тим, як закладалися тоді основи пізнішого московського суспільного ладу, як петрифікується царська влада після «смути на Крімлі», як «служба цареві» заступає і нівелює станові різниці і на чолі розколиханого людського моря щораз сильніше стає цар, якого не раз убивають, але на те, щоб зараз же на його місці поставити другого.

Московська вдача формувалася не тільки під татарським ярмом. Що там зачалося, як метода пристосування до обставин під тиском політичного режиму, це добровільно продовжувалося в Азії,

куди пішли не тільки самі нетяги, але вслід за ними купці, збірщики податків і царські «служиві люди». Там серед монгольського моря втягали вони в себе повною груддю духову поставу азіята до свого довкілля, до всього світу, і несли її назад з собою в Москву.

Україна, що тоді щойно народжувалася в новій політичній формі, в автора — це тільки ґеоґрафічне поняття, частина леґітимної власности Московії, що нею хвилево заволоділа Литва, а опісля Польща. Донські козаки помішані з січовиками, бандура з балалайкою. Литовці, в державно-політичному значенні, в нього словяни, мабуть тому, що девять десятих неселення були українці. Київська Русь, — що й казати, — це Росія, як і в усіх інших чужинців з дуже і дуже незначними виїмками. «Слово о полку Ігоревім» таке ж московське, як і билина про Іллю Муромця, а Данило Паломник, — це московський подорожник. Українського читача це обурює, але як довго не буде української академії наук у вільній Україні, української енцикльопедії виданої у власній державі, засоблювання чужих університетських бібліотек справді українськими науковими творами, так довго нема надії на переламання того, що десятиліттям втовкмачувала московська і польська політична й наукова пропаґанда.

Попри ці недоліки книга є цінним причинком до вияснення «колискового» періоду московської великодержавности. Жалко, що не здобудеться на подібну річ ніхто з українців розсіяних по світі, що так само, як і автор, мають доступ до тих же самих чужих бібліотек, а мають ще ту над ним перевагу, що знають російську мову і мають краще зрозуміння свого сусіда, а через те кращий підхід до насвітлення його кардинальних проблем.

Зиновій Книш.

Повстання Росії в Азії

David Dallin: „THE RISE OF RUSSIA IN ASIA„ (New Haven, 1949, pag. 249.)

Чи Росія, а зокрема теперішня її державна форма — СССР, належить до Европи, чи до Азії? Щоб на те питання дати властиву відповідь, треба брати до уваги фактори не тільки демографічні, психологічні, історичні та економічні, але перш усього й географічні чи радше геополітичні. Величезна більшість Московії лежить на азійському континенті, туди щораз більше пересувається її економічний центр. Відколи Єрмак три сотні літ тому назад започаткував московську експансію на схід — до сьогоднішнього моменту цей рух не зазнав спочинку.

В свідомості колосального значення азійських посілостей Москви, автор поставив своїм завданням зібрати в систематичну та впорядковану хронологічно цілість усі дані, що відносяться до закріплення московського становища в Азії від половини XIX. століття аж по час перемоги китайських большевиків. Праця поділена на дві частини, з яких одна, що її саме обговорюємо, доводить події до року 1931.

Не завадить познайомитись з автором. Давид Юлієвич Левін, що прибрав собі ім'я Давида Далліна, як своє nom de plume, — відома постать в кругах московської еміґрації. Спершу був він правим меншевиком, під час першої світової війни — меншевиком-інтернаціоналістом. В році 1921 еміґрував з СССР, де почала горіти під ногами земля, і занімався мало революційним ділом, (торгівлею в Німеччині), доки й там расова політика не змусила його шукати більш лагідного політичного клімату, що його знайшов у ЗДА. Тут їздив з політичним доповідями серед різних московських еміґраційних груп і видав низку політичних та публіцистичних праць:

«Загранична політика Совєтської Росії», «Велика Трійка: З'єднані Стейти, Велика Британія і Росія», «Рабська праця в Совєтській Росії», «Справжня Совєтська Росія», «Росія і повоєнна Европа», «Совєтська Росія і Далекий Схід».

В тих працях зайняв він різко неприхильне становище до большевизму, як політичного режиму, та до деяких виявів і тенденцій його внутрішньої і заграничної політики, і через деякий час уважався авторитетом в справах большевицької Москви і для деяких кругів залишився ним і до сьогодні. Разом з іншими московськими еміґрантами видає в англійській мові періодик, присвячений московським справам.

В своїй книзі намагається автор дати перегляд і пояснення заплутаних ходів міжнародньої політики на Далекому Сході. Не місце тут входити в деталі — в загальному дістаємо доволі правильний образ імперіялістичних московських тенденцій у відношенні до китайського кольоса. Коаліції, порозуміння щодо поділу сфер впливів, спільні тихі фронти — все те мінялося з калейдоскопічною швидкістю. Цікаве, хоч мало знане, що на другий день після московської поразки в війні 1904—1905 рр. почалася співпраця двох бувших ворогів у протиставленні до англосаксонського світу: спільний інтерес для поділу китайської здобичі переважив над учорашнім антагонізмом.

Помимо різних пересувань в інтернаціональній далекосхідній констеляції політичних сил Москва виступає як єдина константа в кожній зміні міжнародньої політичної ситуації: Китай розкладається в судорогах революції, Англія вицофується з імперіялістичних позицій під натиском розбуджених колоніяльних сил, Америка не завжди могла успішно протиставити свій капітал силі політичній, Японію виеліміновує остання війна, а Москва не тільки зберегла, але й поширила свої позиції.

Цікаві перипетії довкола закріплювання своїх впливів здовж манджурської та східньо-китайської залізниці, пенетрація Московії в китайську територію та відрізування її окраїн у формі «сфер впливу», «спеціяльних прав та інтересів», «протекторатів» і «союзних республік» — познайомлюють нас з такими для нас екзотичними назвами країн, як Зовнішня і Внутрішня Монголія, Тува, Барґа, Сін Кіянґ та Тибет. Як мало знає наш читач про ці речі, що сьогодні стають в центрі уваги цілого світу, як можливі огнища конфліктів двох

большевицьких ґіґантів: Московії Сталіна і Червоного Китаю Мао-Тсе.

Зміна режиму царського на большевицький по суті не принесла зміни в експансивній політиці Москви. Змінилися тільки методи політичного підбою та кличі, під якими він переводиться. Прогомоніло гасло «миру без анексій і контрибуцій», забулася декларація Сталіна до азійських народів і знову все пішло старим шляхом. Цей перехід від залицяння до Куомінтанґу та медових місяців співжиття з Чан Кай Шеком до моменту, коли обидва ведмеді піднялися на задні лапи і заревли на себе, описаний дуже цікаво.

Центральною проблемою цієї праці є Китай. Інші частини Азії майже не згадуються тут. Бо супроти того, хто заволодіє Китаєм, все інше — це тільки далекий відгомін на периферіях.

Подіями після 1931 року займається друга частина цієї праці, що появилася окремою книгою п. н. "Soviet Russia and the Far East" і вийшла друком в 1948 році.

За останнє століття Московія осягнула в Азії все, про що могла мріяти. І цікаве, що в початках свого походу до Пацифіку, вважаючи найголовнішим своїм ворогом і суперником Велику Британію, відноситься з симпатією та вяже різні надії з ЗДА, як можливим суперником Великої Британії, — цими самими ЗДА, що сьогодні єдині з цілого світа в силі ставити чоло московській хапчивості і захланності.

Дивно, як мало цікавляться українці східньоазійськими проблемами, життєвими проблемами найбільшого свого ворога, як мало про те пишеться в нашій поважній політичній пресі, як мало про те читається в відповідальних політичних кругах. А хто знає, чи на полях далекої Манджурії не відограються знову події з-перед півстоліття, що вирішально вплинуть теж і на формування політичних відносин в Европі.

Зиновій Книш.

Кадри наших днів

«СТАЛІН — МИРОТВОРЕЦЬ»

З нагоди 70-літнього ювілею Сталіна Кремль пустив у світ ще одну пропаґандивну качку: мирову нагороду імени Сталіна. Нагороду даватиме Москва тим, хто, на її думку, найбільше прислужиться справі світового миру.

Чи може бути більша іронія? Вовк має давати нагороди тим, хто, нібито, найбільше прислужиться справі овечої безпеки. Говоримо — нібито, бо немає сумніву, що сталінську мирову нагороду дістануть саме ті «світові миротворці», які найбільше прислужаться справі допомоги московсько-большевицькій аґресії в світі, чи то як організатори московських п'ятих колон, чи теж як проповідники духового й фізичного обеззброєння вільних ще дотепер народів перед московсько-большевицьким наступом.

Як один з таких «миротворців» виступив під час ювілейних сталінських святкувань Ґеорґій Маленков, права рука Сталіна. У своїй промові він особливо підкреслював переконання Сталіна у тому, що, мовляв, большевицька і західня капіталістична системи можуть мирно існувати поруч. Деякі наївні американські журналісти підхопили це твердження Маленкова, як доказ того, що ніби то Москва бажає миру з західніми демократіями. Дальші логічні висновки з цього прості: заходові не треба озброюватися, не треба дратувати комуністів і Москви, треба навіть у дечому їй поступитися, бо ж вона бажає миру.

Чи хоче Москва миру? В сучасну пору, мабуть, що так. Китай, хоч і переможений комуністами, але ще не опанований Москвою. Не повністю ще зсоветизованими є сателітні держави, не забезпечене ще запілля советських армій, приготованих до походу на захід. Тому-то Москві на руку вести тепер пропаґанду миру, маючи на увазі ще й другу мету: своїми «мирними» пісеньками приспати увагу Заходу. Приспати аж до того часу, коли Москві вигідно буде дати всім своїм військовим силам і п'ятим колонам рішучий наказ — удар по всьому фронті!

Хто має у цьому сумніви, хай лише пригадає слова Сталіна: «Існування соціялізму (тобто московсько - большевицької диктатури — Ред.) в СССР буде забезпечене лише після знищення капіталістичного оточення й перемоги світової революції.» «Лист до комсомольця Іванова, 1937 р.). А на грамотах сталінської мирової нагороди ми б пропонували вмістити не менш цінні та красномовні слова Леніна: «Як тільки ми станемо сильні настільки, щоб повалити увесь капіталізм, ми негайно схопимо його за ковнір».

ЧЕРВОНО - БЛАКИТНА ЦЯЦЬКА

Коли б комусь із «щасливих» громадян підсоветської України кілька місяців тому прийшло на думку повісити над своїм будинком червоно-блакитний прапор, того всесильне НКВД було б негайно зліквідувало, як «буржуазного націоналіста». А нині червоно-блакитний прапор за наказом Сталіна повіває над усіми державними установами Української ССР, як державний прапор підсоветської України.

Змінилася кон'юнктура. Москві треба саме тепер, напередодні чергової війни, нового пропаґандивного арґументу про повні національні права поневолених нею народів, про повну свободу національних республік, що нібито «добровільно» входять до складу новітньої Московської імперії. Не без того також, що водночас Москва хоче дешевою цяцькою окремого «державного» прапору заспокоїти розбурхані за останні роки національні прагнення українських народніх мас. Деякі

прояви цього спостерігалися ще навесні минулого року під час акції «чистки» «космополітів» (всіх майже без винятку з походження жидів) у СССР.

Виступаючи у той час проти «космополітів» у літературному житті советської України, вірні Сталінові українські письменники й поети досить недвозначно залицялися саме до національних почувань українських народніх мас. Це не було випадковим явищем, як і не випадковим є тепер запровадження нового прапора.

На початку 20-х років, не почуваючи себе ще сильним у сідлі, московський большевицький уряд дозволив навіть Україні мати свої закордонні представництва. Окріпши, Москва зліквідувала майже всі зовнішні форми «самостійности» України. Почувши під час останньої світової війни тонкий лід під ногами, Москва знову дала Україні «власну» армію, «власного» «міністра закордонних справ», а тепер дає їй «власний» прапор і державний гимн.

Чи ж не передчуває Москва нової весни народів, що може поломити кригу, на якій тримається її імперія? І хто знає, чи в обличчі нової смертельної небезпеки московські імператори не накажуть ще повісити у Києві жовто-блакитного прапора.

Але чи змінить такий чи інший прапор, або навіть найбільш націоналістичні слова державного гимну дійсний стан колоніяльного поневолення України? Тим більше не зломлять вони прагнень українського народу бо рішучої боротьби за скинення московського ярма.

ПОВОЛІ ПРОЗРІВАЮТЬ

Українська преса в ЗДА принесла нещодавно заяву десятьох чільних членів Головної Управи і членів Основників Організації Оборони Чотирох Свобід України (ООЧСУ), в якій вони повідомляють українське громадянство, що — з причини відходу Головної Управи ОЧСУ та її органу «Вісника ООЧСУ» з визначеного їх основниками шляху», введення в свою діяльність шкідливої засади партійної боротьби і користування при тому засобами, які не відповідають розумінню демократії та її принципів, — вони виступають з Організації Оборони Чотирох Свобід України.

Коли пригадати собі, що на недавному свойому річному З'їзді ООЧСУ виразно заявила себе за УГВ-Радою і політичною групою бандерівців, посилаючи тільки їм свій привіт, тоді заява 10 членів, відкриває тайну авторів шкідливої діяльности, партійної боротьби, користування засобами, що суперечать демократії і її принципам. Перекладаючи на виразну мову заяву 10 б. членів ООЧСУ, належить розуміти її як протест і непогодження внутрі організації з диктатурою партії бандерівців, яка зі згаданої установи зробила собі свою партійну експозитуру.

Заява 10 членів ОЧСУ — добрий знак і мементо для рідних українських державиморд і політруків. Вона дає пізнати їм і їхнім епігоманам, що методика «праці», стосована в таборах ДП в Німеччині, тут в вільній країні, в суспільності, що звикла свобідно висловлювати свої думки і вести роботу без диктату політруків, не знайде успіху. Належить теж сподіватися, що й інші, загіпнотизовані демагогією слів, землячки — патріоти партії — навчаться дечого з розуміння справжньої демократії і підуть слідами десяти чолових членів Управи ОЧСУ і її основоположників.

Хіба не стане бандерівська пропаганда тепер говорити, що згадані 10 їхніх дотеперішніх поплентачів — це большевицькі аґенти. А коли б стала таке говорити, обов'язком усіх чесних українських патріотів є стати в їх обороні. Вони поступили так, як повинен поступити кожний чесний громадянин.

ДАЛЕКОЗОРИЙ ПОЛІТИК

Перед кількома тижнями приїхав до ЗДА відомий український еміґраційний політичний діяч, останній голова ЦПУЕ в Німеччині, проф. Іван Вовчук. Ще перед своїм виїздом за океан вспів він підписати меморіял ОУН(Р) до Президії Української Національної Ради з домаганням зайняти виразне (? — прим. ред.) становище до «красвої боротьби», «переговорів українських соціялістів з біло-московськими імперіялістами», «розбивання й анархізування українського суспільно-громадського життя безвідповідальними елементами», «хаотизування церковно-релігійного життя», «зміни антидемократичної конструкції УНРади». У випадку, коли б УНРада не погодилась «розв'язати» порушені питання по думці І Вовчука, проф. І. Вовчук заповідає «ревізію свого відношення до УНРади в принципі» а «до того часу здержується разом зі своєю партією від активної співпраці з УНРадою» (так як би він і його партія дотепер активно співпрацювали — прим. ред.).

Гай, гай! Часи міняються і люди часто забувають «гріхи молодости». Ще так не давно, бо в 1945 р. проф. І. Вовчук публічно, з естради у своїх доповідях (пригадуємо добре його доповідь в Карльсфельді — Німеччина) заявляв, що він і його партія «не дивляться, так як інші наші партії, як би то чим скорше проскочити за океан, але їх погляд звернений в сторону Рідних Земель, де точиться революційна боротьба проти нашого ворога».

Шановний і заслужений еміґраційний політик мабуть на старість став ще більше далекозорим, що потребує аж так далекої віддалі, щоби бачити революційну боротьбу на Рідних Землях і, як один з «революційних» її провідників, кермувати нею.

З ножицями по пресі

«Чи заокеанським українцям потрібні власні політичні партії?» — ставить питання в американському щоденнику **«Свободі»** (ч. 33, 1950) Микола Чубатий і доходить до висновку, що ажніяк не потрібні. Він не бачить, бо не подає, ні одної причини, яка виправдувала б існування політичних партій у недержавному народі.

Окремою проблемою є дискусія на тему: чи потрібні нам т а к і (і всі) політичні партії, які в нас існують. Можна з легким серцем сказати, що без багатьох з існуючих у нас політичних партій, можна було б обійтися, і наша визвольна політика та боротьба нічого б не втратили на тому, а може, навпаки, ще й виграли б. Але автор статті не говорить про непотрібність існування тієї чи іншої конкретної партії, не подає мотивів засуду їх чи то її на ліквідацію, але говорить про непотрібність існування в нас партій в з а г а л і, підкреслюючи, що, оскільки ми є недержавним народом, існування в нас «партійного розбиття» є для нас шкідливим.

Поминаючи питання чи то політичні партії приносять з собою тільки розбиття (автор вважає, що було б краще, якби усе наше політичне життя було підпорядковане д и к т а т у р і одної політичної партії, при чому не легко догадатися яку саме партію він має на увазі), ми можемо ствердити тільки одне: є тільки дві категорії народів (немає значення — державних чи недержавних), які не мають своїх політичних партій: народи, які перебувають під тиском насилля, диктатури в умовах терору однієї політичної партії (СССР, Еспанія, раніше Німеччина та Італія), владу яких вони не в силі скинути, і народи (племена) напів або й цілком примітивні, дикі

(готтентоти, бушмени, самоїди і т. д.). Шкода, що автор статті не висловився докладніше, яка ж саме система політичного устрою йому більше подобається: така, як у СССР чи така, як у самоїдів (ненців).

Що ж до питання чи заокеанським українцям потрібні політичні партії — то це справа смаку. Їм може й досить мати лише Український Народній Союз. Але для ведення успішної визвольної боротьби українському народові. політичні партії таки потрібні. Справа лише в тому, щоб вони, прикриваючись безпартійністю (як це роблять деякі з існуючих в нас партій і їхні поплентачі) не підготовляли політичної диктатури одної партії. Бо тоді ми дійдемо не до безпартійности, а до однопартійности. А це хіба велика різниця?

Сама арґументація автора статті викликує лише здивування: як то може людина з науковою репутацією так пересмикувати факти — в Англії він бачить лише дві політичні партії, а ми, читаючи англійські часописи, нараховуємо в цій країні аж 10 політичних партій, у ЗДА він також зазначує лише дві політичні партії, а ми крім них бачимо ще проґресивну, комуністичну і інші. Політичне життя деморалізоване тепер не тільки у Франції, де є багато політичних партій. Якщо об'єктивно поглянути і на інші держави, то побачимо, що прояви «деморалізації» в них не менші, ніж у Франції, отже справа зовсім не в існуванні політичних партій. Бо навіть «двопартійна» система в ЗДА не може запобігти тому, що деякі американські урядовці викрили найбільшому ворогові людства — большевикам чимало важливих державних та військових таємниць. Порівнюючи програми всіх політичних партій, автор не бачить у них ніякої різниці «під соціяльним оглядом». У нього гетьманці, демократи, соціялісти і бандерівські тоталісти «хочуть того самого і на ділі мало чим різняться». А нам здається (і це знає майже кожний), що існує таки велика різниця в тому, чого саме хочуть бандерівці, а чого, наприклад, УНДС-івці. Чи не кпить собі автор з фактів і логіки?

* *

Голос Миколи Чубатого не випадковий. На ту саму тему і тим самим тоном заговорила і **«Америка»** (ч. 10, 1950). І вона виступає проти існуючих у нас політичних партій.

У статті «Чи треба нам партій?» редакція газети доходить до більш конкретного вже висновку: **«Ми, американські акраїнці, є одна партія, партія оборонців права українського народу на власну, самостійну державу на його рідній землі** (залишаємо мову оригіналу). **А всякі різниці соціяльно-політичних ідеологій тут ні при чому».**

В тому самому місці, де «Америка» виступає проти партійництва вона пропагує нову партію і то аж таку дивовижну, як партію американських українців.

Партія американських українців! Добрий початок! Треба сподіватися незабаром голосів за потребою створення партії австралійських, арґентинських, бразилійських, філіпінських, а може й мадаґаскарських українців, Ідеологія, програми, політичні і суспільні концепції — це все для готтентотів, Ми ж культурна нація,

* *

«Український Самостійник» — новий часопис у Німеччині в ч. 6/1950 з дня 12 лютого приносить інтересний коментар якогось Р. І. (чи не Роман Ільницький?). Комантуючи події в Азії, визнання СССР Го-Ші-Мінґа в Ветнамі, та заповідження допомоги ЗДА його конкурентові Бао Дай, згаданий коментатор пише:

«Для нас, українців, цікавий конфлікт у Ветнамі також з правно-дипломатичного боку. Виявляється, що сучасна (чи тільки сучасна? — прим. складача) **політична практика допускає можливість визнання двох урядів в одній державі ще за мирних часів, ще тоді, коли великодержави не стоять між собою в гарячій війні... Коли Москва визнала Го-Ші-Мінґа, то що стоїть на перешкоді тому, щоб Вашінґтон, Лондон, а передусім Париж визнали УГВР, як уряд України, а УПА, як його армію?'**

Думаємо, що насамперед сама УГВР стоїть тому на перешкоді. Вона мусить бути тим урядам відома, вона мусить мати мандат українського народу і вона мусить бути одиноким репрезентантом національної України. Закордонним урядам відомо, що репрезентантом політичним України, її урядом на еміґрації є УНРада, особовий і політично-груповий склад УГВРади їм не відомий. Як же вони тоді визнаватимуть анонімні для себе і для українського народу «уряди». Що ж до УПА, то принайменше дивним домагання коментатора окремо визнавати уряд, а окремо армію. Думаємо, що коли буде визнана українська самостійна держава, то автоматично буде й визнана її армія, підпорядкована законному урядові держави.

А поза тим прецеденс до визнання УГВРади урядом України трошки за благий. Це не тільки в справі Ветнаму, але й Еспанії, Греції, Китаю і т. д. виявлялось, що «політична практика допускала можливість визнання двох урядів в одній державі ще за мирних часів, ще тоді, коли великодержави не стояли зі собою в гарячій війні». Дивним дивом, чому то тоді коментатори угаверівської політики не висували домагання до великодержав визнати УГВР урядом України. Чи не тому, що не було тоді ще взагалі на світі УГВР і «Українського Самостійника», хоча був законний уряд Української Народньої Республіки.

* *

Редакція **«Українських Вістей»** (Новий Ульм, Німеччина), цитуючи уривки з висловлювань двох політичних мислителів, Бенедетто Кроче і Вячеслава Липинського, про націоналізм, намагається переконати читачів, «як небезпечно з цим поняттям (націоналізму) зв'язувати українську визвольну боротьбу і чому проґресивний світ підозріло ставиться до всіх рухів, які носять на собі наличку націоналізму».

Цитовані «Українськими Вістями» думки Бенедетто Кроче і Липинського говорять про два націоналізми. «Національна ідея (отже націоналізм — прим. наша) як така, відстоювана в її клясичній формі від Мадзіні, була завжди гуманістичною й космополітичною і тим самим стала прямою протилежністю того націоналізму, що перетворився на активізм і здійснив параболю, яку такими словами передбачив Ґрільпарцер: «від гуманізму через націоналізм до звірства» (Бенедетто Кроче). «Націоналізм буває двоякий: державно-творчий і державноруйнуючий — такий, що сприяє державному життю даної нації, і такий, що це життя роз'їдає. Перший є націоналізмом територіяльним і політичним, другий є націоналізмом екстериторіяльним і віроісповідним. Перший я називаю патріотизмом, другий — шовінізмом» (Вячеслав Липинський).

І в нас є два «націоналізми». Шкода, що «Українські Вісті» не вміють їх бачити. Але говорити, що проґресивний світ ставиться підозріло до всякого націоналізму, надто вже легкодушно. Поперше, це залежить від того, кого саме «Українські Вісті» називають і визнають проґресивним світом, а подруге (як про це може свідчити хоч би стаття Керроля в американському журналі «Лайф») політичний світ саме розраховує на позиції і ролю націоналістичних рухів. А врешті, треба ж собі усвідомити, що ми називаємо і розуміємо під націоналізмом. Коли під ним розуміти лише одну політичну партію, що себе охрестила таким епітетом, то можна ще з деякими застереженнями на це погодитися. Але коли ми розуміємо націоналізм, як визнання нації за історичну категорію, рівну, а може й вищу від всіх інших категорій суспільного і політичного порядку, коли розуміємо під ним змагання забезпечити свойому народові свободу праці, життя, розвитку, звільнити його від чужого політичного панування і економічної експлуатації, коли розуміємо націоналізм, як змагання до впорядкування відносин у світі на основі співпраці всіх народів, як рівних з рівними і вільних з вільними, а для забезпечення і здобуття цього знаходяться люди, що віддають за це своє життя, — то хіба не є більш ніж наївним говорити про небезпеку «зв'язувати українську визвольну боротьбу з поняттям націоналізму»? Може значно небезпечнішим зв'язувати цю боротьбу з тим «проґресивним» світом, що виправдав вбивника Петлюри, що на українську державну самостійність дивиться очима російського чорносотенця (хоч і соціяліста), а представникам українських соціялістів наказує вичікувати в передпокоях соціялістичних конференцій, як батракам «проґресу».

З хроніки нашого життя

НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ

На пленарному засіданні ЦК КП(б)У «одноголосно» вибрано Мелнікова першим секретарем партії на місце Микити Хрущова, що його Москва відкликала з того посту. Новий генеральний секретар КП(б)У, так як усі його попередники продовж 30 літньої окупації України Москвою, теж москаль.

Такі самі чистки перейшли і в інших областях України. В Ізмаїльській області, в присутності висланника з Києва секретаря ЦК КП(б)У — З. Т. Сердюка, відбувся пленум обласного Комітету партії, у висліді якого звільнено від роботи першого секретаря обкому К. С. Грушевого і на його місце встановлено О. Ф. Федорова.

Також Станиславівський обласний Комітет КП(б)У відбув свій пленум в присутності Мельнікова, Мануїльського, Сеніна і Назаренка і на ньому знято з посту першого секретаря обкому П. К. Щербака, а призначено товаришку М. В. Слонь.

Міністр Освіти УССР Г. Пінчук написав статтю «Проти формалізму і аполітичности у виховній роботі школи». У цій статті він домагається від учителів, щоби вони використовували всі дисципліни навчання для пропаґанди комунізму. «Комуністичне виховання, — пише тов. Г. Пінчук, — полягає, насамперед, в усвідомленні учнями політики партії і уряду, ідейних основ соціялістичного будівництва. Треба виховувати дітей так, щоб вони завжди виявляли почуття любови до СССР, щоб використали відданими справі Леніна-Сталіна».

ЦК КП(б)У проголосив у газеті «Правда України» статистичні дані, які стверджують, що минулорічні жнива в Україні та достава хліба державі (Москві) були минулого року нижчі, ніж попереднього. Причиною того була «відсутність дисципліни в колгоспах та постійне порушування колгоспнового порядку українськими хліборобами».

ЦК київського обласного комітету КП(б)У видав постанову щодо гумористично-сатиричного журналу «Перець», домагаючись, щоб сатира і гумор були перетворені в «найгострішу зброю большевицької преси». Дня 13. січня ц. р. відбулося спільне засідання редакції «Перцю» і Спілки Письменників УССР, на яке запрошено сатириків, гумористів і карикатуристів. О. Корнійчук і Ф. Маківчук (редактор «Перцю») виступали з доповідями на тему, чого від них вимагає партія.

Українські композитори дістали замовлення партії створити до дня виборів в СССР нові пісні. І так, композитор Рибальченко написав «Пісню молодих виборців», композитор Штокаренко «Пісню виборців», композитор Ревуцький теж працює над подібною піснею. Спілка композиторів плянує випустити серію пісень на тему виборів до Верховного Совєта.

В Києві український композитор Михайло Верихівський закінчив редакцію і орхестрацію «Української Симфонії», музичного твору невідомого автора з початку XIX ст. Симфонія в клявірному укладі була друкована в одному російському жіночому журналі, який зберігся в бібліотеці графа Розумовського, останнього гетьмана України.

О. Корнійчук написав недавно нову п'єсу про колгоспне село п. н. «Калиновий гай».

У Львові знято з посту і виконування обов'язків голову комуністичної партії Львівської области Б. А. Коваля. Причиною його усунення, як вичайно, — «буржуазний націоналізм і ідеологічні ухили». На місце Коваля призначено І. С. Грушевського.

Президія Верховного Совєту УССР нагородила авторів нового гимну УССР — Павла Тичину і Миколу Бажана грошевою нагородою у сумі 50000 карбованців. Таку саму нагороду одержала група композиторів під керуванням Лебединця, яка написала музику гимну.

Володимир Сосюра, один із відомих аґітаторів і панеґіристів большевицького режиму в Україні написав нову велику поему п. н. «Вітчизна», в якій, як і належить сподіватися, славословить не Україну, а . . . Сталіна.

Як можна довідатись із січневого номеру журналу «Сучасне і майбутнє» в статті «Сяйво сталінських ідей», в Україні видано творів Сталіна загальним накладом на 43 мільйонів примірників.

Львівський Етнографічний Інститут Академії Наук УССР підготовив до друку збірник зразків пісневої творчости Закарпаття, Буковини, Гуцульщини і Волині.

Відмоий автор великого роману «Переяславська Рада» Натан Рибак випустив нову збірку своїх оповідань, присвячених темам останньої світової війни та боротьбі українського народу з німецьким окупантом.

НА ЕМІҐРАЦІЇ

15 січня ц. р. відбувся в Ліеж Перший З'їзд Української Автокефальної Православної Церкви в Бельгії, в якому взяли участь представники духовенства і мирян під головуванням архієпископа Михаїла. З'їзд вислав привіт Митрополитові Полікарпові, Голові собору єпископів УАПЦ і УНРаді на руки президента А. Лівицького.

В Парижі відбувся в дні 22 січня ц. р. з'їзд представників українських організацій колишніх вояків, які перебувають в Німеччині, Англії, Бельгії та Франції. З'їзд постановив утворити Европейську федерацію колишніх українських вояків. З'їзд рішив теж розпочати підготовку до організації Світового Конґресу українських комбатантів. Головою Головної Управи Европейської федерації обрано ген. полк. М. Омеляновича-Павленка.

В часі III Конґресу Українців Канади відбулася промоція президента університету Акадія професора Ватсона Кірконелла на почесного доктора прав Українського Вільного Університету в Мюнхені (Баварія). Промоції доконав д-р Дж. В. Сімпсон, професор історії Саскачеванського Університету, уповноважений УВУ. Д-р Кикконелл виголосив свій докторський виклад на тему «Народовбивство» а проф. Сімпсон на тему «Західне обличчя української історії і культури».

В Аделяйді (Австралія) відбулася Мистецька Виставка, в якій українці добули перше місце. З нагоди виставки видано брошуру про «Україну і Об'єднані Держави» та летючку з мапою України з написом «Що ви знаєте про Україну та її нарід?»

В днях 11—12 лютого ц. р. відбувся другий з'їзд українців в Бразилії, скликаний Товариством Прихильників Української Культури. З'їзд покликав до життя Конґресовий Секретаріят, як репрезентацію українців в Бразилії.

Відомий український поет Тодось Осьмачка, що зараз перебуває в Мінеаполісі (ЗДА) викінчив нову свою поему «Плян до двору». Поема відображує жахіття часів суцільної колективізації в Україні та трагедію українських селян, що ставили свій героїчний опір большевицьким плянам Москви.

Український Конґресовий Комітет ЗДА інтервеніював у Державному Департаменті, щоби признати право азилю тим воякам Української Повстанської Армії, що недавно пробралось з Краю до Німеччини. У відповіді на інтервенцію влада признала усім воякам право азилю.

Голова Українського Конґресового Комітету ЗДА проф. Лев Добрянський виступав в американському сенаті, підкомітеті закордонних справ, з великим докладом про народовбивство большевиків в Україні. Проф. Л. Добрянський домагався ратифікації міжнародного договору проти злочину народовбивства.

В Мельбурні (Австралія) почав виходити новий місячник в українській мові, друкований на циклостилі.

В Гарвардському університеті (ЗДА) відкрито катедру української мови, на яку покликано проф. Дм. Чижевського.

В Німеччині зловлено Вільгельма Вірзінґа, ославленого ката українських політичних в'язнів, вбивцю сл. п. О. Ольжича, В. Федака, І. Ґабрусевича, І. Климова-Леґенди, і десяток інших українських революціонерів. ЛУПВ внесла проти нього акт оскарження і в імені всіх політичних в'язнів німецького режиму домагається потягнення Вірзінґа до карної відповідальности.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД
«Самостійної України»

зложили:

Микола Ґорин — Дітройт-Гамтрак, ЗДА . . .	$ 5,00
Николай Машталір, „ „ „ . . .	$ 2,00
Андрій Холєвка, „ „ „ . . .	$ 1,00
Григорій Ґерман, „ „ „ . . .	$ 1,00
Др. Осип Коропей „ „ „ . . .	$ 0,50
Катерина Качмар, Ст. Пол, Мінн., ЗДА	$ 2,00
Кость Друцул, Ріджайна, Саск., Канада	$ 5,00
Др. А. Цимбалістий, Кенора, Саск., Канада . . .	$ 1,00
П. Форемський, Едмонтон, Алта, Канада	$ 1,72

Усім жертводавцям складаємо щиру подяку.

Адміністрація «Самостійної України».

ВИЙШЛА З ДРУКУ КНИЖЕЧКА

СЬОГОДНІ Й ЗАВТРА

(Думки націоналіста)

написав ЗИНОВІЙ КНИШ

При більших замовленнях і для книгарень — відповідний опуст.

Замовляти в автора:

Z. KNYSH
c/o U.N.F.
Box 3093 **Winnipeg, Man., Canada**

БІБЛІОҐРАФІЯ

Д-р Дмитро Донцов: ЗА ЯКИЙ ПРОВІД? — Передрук, 1949. Стор. 16, 8-ки.

Д-р Дмитро Донцов: ДЕМАСКУВАННЯ ШАШЕЛЬ — Мюнхен, 1949. Стор. 32, 8-ки.

Д-р Дмитро Донцов: ХРЕСТ ПРОТИ ДЯВОЛА — Передрук. Стор. 16, 8-ки.

Д. Донцов: ЯКОЮ МАЄ БУТИ ЛІТЕРАТУРА? — Торонто 1949. Стор. 12, 8-ки.

ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ — Ч. 2. Березень 1950. Р. 22. Йорктон, Сакс., Канада.

СВІТЛО. — Католицький часопис для українського народу. Ч. 3/1950. Торонто.

ДНІПРО — Січень 1950. Ч. 1. Рік XXX.

УВАГА! **УВАГА!**

Центральна Управа ОДВУ має в розпродажі книжку **інж. Володимира Мартинця: ВІД УВО ДО ОУН (Українське підпілля).** Книжка обіймає 340 сторін друку, кромі цього має 116 світлин членів УВО-ОУН, які боролись і зложили своє життя за Самостійну Українську Державу.

Ціна книжки враз з пересилкою $ 4,00.

Крім цього маємо в розпродажі такі видання:

Назва книжки:	Ціна:
«ПРАПОРИ ДУХА» — О. Ждановича	$ 1,00
«ПОХІД УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ НА КИЇВ» — ген. М. Капустянського (частини I, II, III)	$ 2,00
«ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ОУН»—П. Боярського	$ 0,50
«ВІСТІ З УКРАЇНИ» — П. Ромена	$ 0,25
«ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО - ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН»	$ 0,20
«ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ» — полк. Є. Коновальця	$ 0,20
«ПОЛКОВНИК КОНОВАЛЕЦЬ В ДЕСЯТУ РІЧНИЦЮ»	$ 0,20
«ДВІ ПОСТАТІ — ОДНА ІДЕЯ»	$ 0,20
«КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА БОЛЬШЕВИКІВ І УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС» — С. Николишина . . . . , , ,	$ 2,00
«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» — М. Міхновського	$ 0,20
«В ХЕРСОНСЬКИХ СТЕПАХ» — Ю. Степового .	$ 2,00
«ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ» — О. Ольжича . . .	$ 0,20
«СІМ ЛІТ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ» — Марка Віри . . . . , , , , , , ,	$ 0,40
«БЕЗДРОТНІ ТЕЛЕГРАФИ»	$ 0,20
«ЧУЖИНОЮ»	$ 0,20
«КОЗАЦЬКА ДИТИНА»	$ 0,20
«ОГОНЬ УМЕР»	$ 0,20
«ДАВНІ ЛЮДИ І ЗВІРІ»	$ 0,20
«СЬОГОДНІ І ЗАВТРА» (Думки націоналіста) — З. Книша	$ 0,50
«КОМАР - ІЖАК» — річники 1947—48	$ 0,15
«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» (журнал) — річники 1948—49	$ 0,25
«ШЛЯХИ МОЛОДІ» (журнал) — річники 1946—48	$ 0,20
ПОРТРЕТИ С. ПЕТЛЮРИ і Є. КОНОВАЛЬЦЯ розм. 40×60	$ 0,50

Замовлення слати разом з грішми за замовлені видання на адресу головного кольпортера ОДВУ:

STEPHEN MALANCHUK
5551 W. Drummond Pl.
Chicago 39, Ill.

Центральна Управа ОДВУ.

СКЛАДАЙТЕ НАЦІОНАЛЬНИЙ ДАТОК!

Винипег, дата поштової печатки.

Високоповажаний Добродію!

Пересилаємо Вам оказійне число "САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ", єдиного в Канаді місячника політики, культури й суспільного життя, який появляється у Винипегу з місяця лютого 1948.

Журнал "САМОСТІЙНА УКРАЇНА" інформує про визвольні змагання українського народу, про його минуле і сучасне, зясовує справжнє положення на українських землях, містить статті на ідеологічні, культурні й наукові теми, друкує твори сучасних українських письменників і поетів, обговорює важливі проблеми міжнародного й українського життя. Як показує вже сама назва журналу, — він присвячений ідеї Самостійної і Соборної Української Держави, формує та поширює український державницький світогляд та мобілізує на допомогу Воюючій Україні.

Віримо, що "САМОСТІЙНА УКРАЇНА" знайде у Вас свого приятеля, та що, ознайомившись із журналом, Ви станете його постійним передплатником. Піддержавши наш журнал, Ви цим піддержите й ідею, якої носієм та якій присвячена "САМОСТІЙНА УКРАЇНА".

Передплата на журнал виносить:

річно .... $ 2.50
піврічно .... $ 1.50

Висилаючи передплату, прохаємо виповнити залучений відтинок та разом з передплатою надіслати на подану нижче адресу:

INDEPENDENT UKRAINE
P. O. Box 387,
Winnipeg. Man.

Будемо вдячні Вам за заподання адрес Ваших друзів і знайомих, яким могли б ми теж вислати оказійне число "САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ".

З правдивою до Вас пошаною

Адміністрація "Самостійної України".

ДО АДМІНІСТРАЦІЇ ЖУРНАЛУ "САМОСТІЙНА УКРАЇНА".

Прохаю постійно висилати журнал на мою адресу:

Імя й прізвище ....

Адреса ....

Залучую $ ...., як річну (піврічну) передплату.

Жертвую на пресовий фонд "Самостійної України" $ ....